

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та міжнародних відносин

Дипломна робота
Освітній ступінь – магістр
на тему :

«ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ»

Виконав:

здобувач вищої освіти 2-го курсу,
спеціальності 052 «Політологія»
група ПЛ(м)-21

Мельник Ігор Ярославович

Керівник:

к. і. н., доц. Валюх Л. І.

Рецензент:

доц. Чернюк І. В

Рівне 2024

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	
1.1. Поняття та форми корупції.....	
1.2. Типологія моделей державної антикорупційної політики.....	
1.3. Законодавче та нормативно-правове регулювання запобігання корупції в Україні.....	
Висновки дорозділу 1.....	
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	
2.1. Структура та реалізація повноважень антикорупційних державних органів.....	
2.2. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції в Україні.....	
Висновки дорозділу 2.....	
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	
3.1. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики.....	
3.2. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні.....	
3.3. Шляхи вдосконалення механізмів запобігання та протидії корупції в Україні.....	
Висновки дорозділу 3.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ, ТЕРМІНІВ

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – Засоби масової інформації

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МВФ – Міжнародний валютний фонд

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ – Служба безпеки України

GRECO – Група держав проти корупції

ВСТУП

Актуальність теми. В Україні з часу здобуття нею суверенної незалежності, відбувається системна реалізація державної політики протидії корупції йдеться про поетапне прийняття різних антикорупційних законів, запровадження своєрідної політики та практики, наприклад, прийняття багатьох державних програм щодо їх реалізації. Попри те, рівень корупції в сучасному українському суоціумі лише зростає, а країна залишається на низькому рівні (з точки зору боротьби з нею), якщо брати до уваги міжнародні стандарти. З огляду на такий статус-кво, існує наукова потреба у вивченні питань державної політики в області боротьби з корупцією.

Трансформація сучасного цивілізованого світу в постіндустріальне (технократичне) суспільство, автоматично відкидає корупцію як рудименти архаїчної минувшини. Оскільки, сталий культурно-політичний розвиток держави, давно нерозривно пов'язаний із утвердженням глибоких/новітніх економічних знань. А також створенням всіх необхідних умов для якісної інтеграції дизайну та інформаційних технологій, мереж тощо у всі сфери сучасного людського життя. Новітні знання та передова інформація (як ключові елементи будь-якого технологічного виробництва) створюють базис, який надає можливість розглядати системну корупцію як своєрідну послугу, яку різні корумповані посадові особи (політики, чиновники, державні діячі тощо), надають на основі використання інформаційних засобів, доступ до яких, вони самі отримують, під час виконання своїх службових обов'язків. Тому, корупційні мережі швидко поширюються в системі публічної влади, а її учасники (в апріорі) виконують функції державних ресурсів для отримання особистої вигоди. Водночас саме технологічний прогрес постіндустріального суспільства, збільшує можливості для вдосконалення державної політики в області боротьби з масштабною корупцією.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні сутності та специфіки реалізації державної антикорупційної політики України.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- визначити етимологію, основні поняття, види та форми корупції;
- розглянути нормативно-правове визначення та ключові принципи державної антикорупційної політики;
- дослідити використання міжнародного досвіду з протидії корупції в українських реаліях;
- запропонувати сучасні шляхи та методи боротьби з корупцією в сучасній Україні.

Об’єктом дослідження – антикорупційна політика в Україні.

Предмет дослідження – сутність та особливості реалізації державної антикорупційної політики в Україні.

Методи дослідження. У процесі нашого дослідження (для досягнення визначених завдань і мети), використовувався комплекс загальнотеоретичних і різних спеціально-наукових методів пізнання, що дозволило нам швидко та ефективно систематизувати різну емпіричну інформацію, а також якісніше та більш предметно, проаналізувати стан державної антикорупційної політики України. Системне використання саме вище перерахованих методів, сприяло ґрунтовному дослідженню різних аспектів означеної проблематики.

Функціонально-структурний метод, забезпечив можливість детального аналізу структури та функціонування як української, так і зарубіжних систем і моделей реалізації антикорупційної політики. Завдяки чому, нам вдалося виділити основні компоненти цих систем, зрозуміти їхню алгоритмічну взаємодію, зрештою оцінити ефективність такої політики в різних умовах. Діалектичний метод, дозволив розглянути антикорупційну політику як певну динамічну систему, що стало трансформується під впливом різних чинників (наприклад, як зовнішніх, так і внутрішніх), а також простежити своєрідний розвиток цієї системи в контексті суспільно-політичних змін.

Хронологічний та історичний методи були застосовані для аналізу всіх етапів становлення й розвитку державної антикорупційної політики України. Вони допомогли простежити послідовність багатьох змін, визначити ключові

віхи та політичні події, що сильно впливали на формування різних/сучасних підходів до боротьби з корупцією. Водночас, класичний метод екстраполяції, застосовувався для прогнозування «всіх» можливих напрямів удосконалення антикорупційної політики країни на основі здійсненого аналізу та результатів реалізованих політичних і економічних реформ. Факторний аналіз, дозволив ідентифікувати основні чинники, які помітно впливають на ефективність більшості антикорупційних заходів (інституційні, засадничі, політичні, економічні, соціальні та аспекти) тощо.

Порівняльно-правовий метод, забезпечив нам можливість співставити національні та світові моделі антикорупційної політики, виділити їхні спільні риси, побачити відмінності та успішні практики, що можуть бути якісно інтегровані та адаптовані до українських політичних реалій сучасності. Логіко-семантичний метод, допоміг уточнити та зрозуміти термінологічний апарат обраного дослідження, наприклад визначення етимологічних понять, які, впершу чергу, стосуються антикорупційної політики. А також, повністю забезпечити їхнє наукове використання в прикладному контексті. Метод сходження (від абстрактного до конкретного) дозволив перейти від загальних теоретичних положень, до глибокого аналізу конкретних/основних аспектів антикорупційної політики. Це помітно полегшило структурування та обробку ключових даних і теоретичного матеріалу.

Системний підхід, став методологічною основою для обраного нами предметного поля дослідження. Адже, дозволив розглядати антикорупційну політику держави як цілісну систему, що своєрідним чином складається з взаємозалежних елементів і функціонує в контексті суспільно-політичного середовища. Означені нами методи, також використовувалися для вивчення різних академічних праць багатьох відомих вчених розвинутого Заходу, що позитивно сприяло результату накопичення, систематизації та теоретичному осмисленню різного дослідницького матеріалу. А також стало (принципово) важливою складовою у обґрунтуванні й написанні висновків і рекомендацій.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній комплексно досліджено державну антикорупційну політику України: як всі її теоретичні підвалини, так і особливості впровадження в Україні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Більшість положень і висновків магістерського дослідження, можуть використовуватися здобувачами освіти для підготовки до семінарських і практичних занять, при написанні рефератів, а також для подальшого дослідження даної проблематики в цілому.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків до підрозділів і загальних висновків, списку використаних джерел (93 позиції). Загальний обсяг магістерської роботи – 89 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Поняття та форми корупції

Класична корупція завжди проявляється у різних сферах і великою мірою помітно/негативно впливає на сталий розвиток сучасного суспільства. Етимологічно, вона трактується як системне зловживання владою або державною посадою з метою отримання певної особистої вигоди, що завжди йде всупереч інтересам громадян держави й чинного законодавства. Переважно вона проявляється у наступних формах: хабарництво, відмивання грошей, зловживання службовим становищем, розкрадання різних державних активів і коштів тощо.

У багатьох сучасних енциклопедіях і наукових словниках, визначення класичної корупції (переважно) трактується, як «корозія, роз'їдання, або руйнування». Наприклад, у Законі України від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією», уперше законодавчо надається юридичне визначення такому явищу, як корупція (хоч вона є здебільшого явищем соціальним, а ніж юридичним чи кримінольно-процесуальним) і трактується як «діяльність певних осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм владних повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг» [16, с. 8].

У Статті 1 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції в Україні» стверджується, що хабар – «це відповідальність суб'єкта господарювання за використання несправедливої переваги або прийняття обіцянки/пропозиції щодо корупційних правопорушень, державних органів та пов'язаних з ними можливостей, такої переваги для себе чи інших, або обіцянки/пропозиції, або незаконної переваги щодо відповідальності за корупційні правопорушення, або на його вимогу перед іншими фізичними чи юридичними особами, щоб переконати цю особу незаконно здійснювати

надані їй офіційні повноваження та можливості» [57].

В Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., корупцію визначено як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону, «наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити дану особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [57]. Означуючи основні риси класичної корупції й негативні економічні наслідки через її поширення, варто звернути особливу увагу й на різні види (рівні) системної корупції.

Аналізуючи системну корупцію, що характерна для вищих органів, центральних органів виконавчої влади, центральних правоохоронних органів та судової гілки влади, можна зробити наступні висновки. Наприклад, до основних форм корупції на вищих рівнях належать: 1) лобіювання під виглядом різних антикорупційних заходів, державний протекціонізм і фаворитизм, таємні/приховані політичні внески та виборче фінансування (що винагороджуються через призначення політиків/депутатів на високі державні посади; 2) перехід державних службовців на різні керівні посади в компаніях, які вони латентно завжди підтримували, використовуючи доступ до ресурсів держави; 3) поєднання державної служби з корпоративними інтересами та приватним бізнесом; 4) надання системних податкових пільг і монополій для певних видів підприємницької діяльності; 5) створення штучних перепон для отримання дозволів і державних ліцензій (так званий «державний шантаж») тощо. Тому, найбільш корумпованими сферами (на високому/державному) рівні є: існуюча фіскальна система, непрозора приватизація державної власності, паливно-енергетичний сектор країни, розподіл матеріальних і суспільних благ, земля та її природні/наявні ресурси, а також митні операції.

Корупція на середньому (регіональному чи [суб]регіональному) рівні влади, багато в чому схожа на «егалітарну» класичну корупцію. Оскільки, через обмежені можливості, регіональні посадовці мають менший доступ до різних державних ресурсів для власної вигоди й незаконного збагачення. Тут курсують значно менші фінансові потоки, набагато менше масштабних інфраструктурних проєктів із залученням державних субвенцій, а також більш обмеженими є повноваження регіональної бюрократії. Однак, через значну кількість таких посадовців, загальний збиток від різних корупційних дій (на цьому рівні), все ж може бути доволі значним. Загалом, класичну корупцію слід розрізняти за сферами діяльності корупціонерів: 1) політичну; 2) економічну; 3) побутову [23, с. 6].

У всіх сферах державної влади та органах місцевого самоврядування (як і серед олігархічних, кланово-промислових або бізнес-груп), доволі часто виникає «бізнес» необхідність «протискати» свої інтереси шляхом ухвалення нормативно-правових актів і політичних рішень, які повністю (або частково) суперечать національним інтересам (чи законам держави). На практиці, це часто, може включати в себе зміну різних законодавчих формулювань нормативно-правових й інших існуючих (чи пролобійованих) юридичних документів, приносячи пряму шкоду державі та її громадянам.

Слід зазначити, що вчені Гаращук В. М. і Мухатаєв А. О., пропонують, наприклад, свою узагальнену класифікацію негативних наслідків корупції: 1) неефективне використання державних коштів і всіх ресурсів; 2) зовнішня та внутрішня економічна політика, що спрямована на забезпечення кланових інтересів чи промислових груп (а не держави); 3) втрати для державного бюджету у вигляді недоотриманих податків або їх навмисної мінімальної сплати (тобто, виведення коштів в овшори та їх відмивання); 4) створення певних штучних бар'єрів для національного бізнесу, що уповільнюють його масштабний розвиток і технологізацію; 5) системне зниження ефективності та розбалансування роботи державного апарату; 6) цілковито нераціональне використання людських ресурсів через вимушене подолання бюрократичних

перешкод, замість ведення вільного підприємництва та комерціалізації економіки; 7) значне погіршення якості управлінських послуг через штучно закладені бюрократичні перепони; 8) зниження інвестицій та інвестиційного клімату загалом, уповільнення економічного зростання; 9) стале руйнування дрібного, малого чи середнього бізнесу; 10) стрімке зростання організованої злочинності, часто пов'язаної з корумпованими високопосадовцями чи силовиками; 11) значне посилення соціальної нерівності, ріст бідності та моральний занепад більшості суспільства [16].

Тому, корупція є одним із найбільших викликів для українського суспільства, оскільки вона негативно впливає на сталість розвитку держави, підриває довіру до чинних інститутів влади (і їх легітимність) та стримує (конкурентний) економічний й соціальний прогрес. Вона проявляється у постійному зловживанні державною владою для отримання особистої вигоди, що порушує законність і суперечить інтересам суспільства. Її форми включають в себе звичайне хабарництво, відмивання бюджетних грошей, системне зловживання службовим становищем (чиновницькі відкати), розкрадання державних/земельних ресурсів й активів тощо, що особливо помітно у сферах високого і регіонального управління, бізнесу та правосуддя.

Отже, наслідки системної корупції є завжди руйнівними для держави: від економічних втрат і неефективного використання ресурсів до посилення соціальної нерівності, зниження якості державних послуг і деградації державно-управлінського апарату країни загалом. Для її швидкого подолання необхідний комплексний підхід, що включає в себе прозоре й новітнє (переажно, західне) управління, значне посилення контролю над державними підприємствами (і сферою державного апарату загалом) з боку українського суспільства, адаптацію (якісного) міжнародного досвіду та впровадження ефективних механізмів для боротьби з корупцією на всіх рівнях державної влади.

1.2. Типологія моделей державної антикорупційної політики

Етимологічно, моделювання означається як метод вивчення різних об'єктів на їх моделях, що завжди представляють собою більш спрощене відображення існуючої дійсності, крізь призму певного теоретичного підходу чи експертної думки [71, с. 77]. За характером впливу системи державного управління, сучасна антикорупційна державна політика, фактично поділяється на три складові: 1) авторитарні; 2) тоталітарні; 3) демократичні [71, с. 83]. Ці системи державного управління, всебічно пов'язані з концептуальними моделями агрегованої антикорупції: 1) тоталітарною; 2) авторитарно-олігархічною; 3) ліберально-правовою; 4) демократичною.

Класична антикорупційна тоталітарна модель, завжди передбачає постійний нагляд за діяльністю державних чиновників і доволі жорстку реакцію на будь-які відхилення від встановлених законодавчих правил. У цій системі чітко прослідковується взаємозалежність між рівнем повноважень чиновника та його (кримінально-адміністративною) відповідальністю. Ключова особливість антикорупційної авторитарної моделі, насамперед полягає у вибірковій відповідальності, яка застосовується на основі визначених керівних принципів. У такій системі, службовці найвищого рангу часто мають привілеї, що гарантують їм певний захист від відповідальності. Тому, у такій моделі, «сила посади» завжди має більше значення, ніж будь-яка фінансова вигода [80, с. 231].

Сучасна олігархічна модель боротьби з класичною корупцією базується на принципі «свій – чужий». Вона передбачає, що посадові особи захищають «своїх» від будь-якої відповідальності всіма можливими засобами. Натомість щодо (так званих) «чужих», вони активно оперуються на зібраний компромат і намагаються притягнути їх до кримінально-процесуальної відповідальності. У такій системі, зініційовані кримінальні справи проти опозиційних лідерів (як і їхні арешти), використовуються як «політична зброя» для підвищення

рівня популярності правлячої еліти чи партії, серед виборців або протетного електорату загалом.

На відміну від інших класичних моделей, гроші тут відіграють ключову роль, вирішуючи чимало проблемних питань в правоохоронних органах, силових відомствах чи судових процесах. Практика показує, що корумповані суб'єкти часто безкарно відкуповлюються, щоб уникнути кримінального покарання, продовжуючи (фактично) безкарно брати участь у різних корупційних схемах. Погіршують ситуацію й різні олігархічні групи, які не прагнуть підтримувати тісний/відкритий зв'язок із українським суспільством, використовуючи державний апарат, виключно для власного збагачення. Через підвладних їм політиків, вони організовують «масові кадрові чистки» і прямо впливають на призначення «своїх» людей на ключові державні посади.

У цій моделі, системна боротьба з корупцією стає політичним інструментом і використовується олігархічними групами, як зброя у боротьбі за владу й контроль над сферами впливу. Водночас, ліберальна модель боротьби з корупцією, переважно відзначається майже повною відсутністю відповідальності та покарання за корупційні правопорушення і зловживання. Така модель зазвичай виникає в періоди значних змін або революційних потрясінь, коли нова влада ще не може повністю контролювати державні процеси, або свідомо провокує деструктивні явища в суспільстві.

Натомість основою правової демократичної антикорупційної моделі є система демократичного державного управління. Ця модель впроваджує ключові демократичні принципи, гармонізує право та мораль, встановлює збалансовану (своєрідну) ієрархію цінностей, яка охороняється законом, гарантує рівність усіх перед законом і забезпечує громадський контроль за діяльністю всіх державних структур. Вона також сприяє зворотному зв'язку між владою та суспільством і формує пріоритети в боротьбі з корупцією. Водночас корупція є антиподом верховенства права і демократії, виступаючи певним дестабілізуючим фактором, що стримує економічний, соціальний та суспільний розвиток [81].

Очевидно, що перелік цих антикорупційних моделей не є вичерпним. З метою його розширення, бажано зосередитися на антикорупційних моделях, в яких визначальними факторами є їх географічне положення, історико-культурне минуле, національний менталітет, політичні, економічні та інші характеристики [73]. Відповідно до них, сучасні дослідники розрізняють різні антикорупційні моделі, зокрема в Західній Європі, Азії, Африці та Латинській Америці [73].

Сучасна західноєвропейська антикорупційна модель, структурно відрізняється вкрай негативним ставленням до корупції, яку цивілізоване суспільство сприймає як аномалію завдяки високій культурі, правосвідомості та усталеним демократичним (ціннісним) традиціям. Корупція на Заході зазвичай менш помітна, однак її прояви часто пов'язані з політичною складовою та лобізмом, що в окремих випадках все ж може призводити до захоплення державних структур, певними впливовими групами. У Західній Європі антикорупційна модель характерна для країн, де фінансово-політичні групи здійснюють певний вплив на формування державної політики, однак демократичні механізми обмежують можливість використання цих переваг для власних цілей. У суспільстві, це іноді породжує теорії змови, наприклад, твердженням, що зовнішня політика США латентно керується інтересами великих нафтових, військових чи транснаціональних корпорацій.

Попри подібні заяви, рівень корупції в США та Західній Європі залишається низьким завдяки розвиненим демократичним інститутам і громадському контролю. Водночас у деяких регіонах, як-от Центральна Америка чи окремі азіатські країни, демократія може бути менш дієвою, що створює умови для більшого поширення корупції. Азіатська модель боротьби з корупцією, значною мірою формується під впливом глибоко вкорінених сімейних, етнічних, корпоративних і національних традицій азії, що міцно переплітаються з корупційними зв'язками в цьому регіоні. Така модель передбачає повний контроль держави над усіма аспектами суспільного життя. Яскравим прикладом виступає комуністичний Китай, де активно

застосовується означена нами система [43].

У сучасному Китаї, покарання за корупційні злочини не обмежуються лише суворими тюремними ув'язненнями, а для всіх чиновників передбачена (навіть) смертна кара. Згідно з Кримінальним кодексом Китайської народної республіки (КНР), якщо всі доходи посадовця перевищують 100 тис. юанів на рік (це, приблизно 14,3 тис. американських дол.), їм загрожує тюремне ув'язнення терміном на 10 р. і більше, можливе, навіть й довічне. А у випадку «особливо серйозних обставин, можливе винесення смертного вироку з конфіскацією всього майна» [45, с. 102].

Однак, сучасні українські вчені та дослідники, твердо переконані [12], що китайський антикорупційний досвід є малоприйнятним для впровадження у вітчизняну практику. Як зазначає, наприклад В. Соловйов [72, с. 261], це пояснюється тим, що Україна обрала демократичний шлях розвитку, який передбачає захист прав і свобод людини, закріплених у чинній Конституції України. Тому, такий суворий вид покарання за класичні корупційні злочини, як смертна кара, є взагалі неприйнятним. У цьому контексті стає очевидним, що слід шукати інші, але не менш ефективні методи боротьби з корупцією, які відповідатимуть демократичним принципам і нормам сьогодення, однак завжди зможуть забезпечити справедливе (кримінальне) покарання.

Натомість, антикорупційна модель в окремих економічно розвинутих країнах Африки, переважно характеризується тим, що політична влада реалізується та розподіляється між великими фінансовими і бюрократичними групами, а також окремими (впливовими) кланами, що створює олігархічний консенсус. У таких країнах, демократичні процедури використовуються як прикриття для монополізації та спрощення економіки в інтересах різних олігархів. Водночас, дієва демократія (фактично) завжди придушується. Для уникнення більшості соціальних потрясінь, влада забезпечує базові потреби населення, зводячи реальні реформи до мінімуму, зберігаючи (при цьому) контроль над олігархічними та комерційними структурами країни.

В рамках антикорупційної моделі країн колишнього соціалістичного

табору, існує корупція на основі соціального договору [22, с. 12]. Багато працівників, які отримують фінансування з державного бюджету, просто не мають достатньої матеріальної підтримки. До того ж, державний апарат часто ігнорує те, що існує стала практика отримання ними додаткових винагород від громадян за надані послуги. Такий статус-кво, робить проведення будь-яких необхідних реформ майже неможливим. Адже, навіть, опісля підвищення офіційної зарплати, така звичка (до «вдячності») залишається поширеною та важко культурно викорінюється.

Загалом, існує наукове припущення, що кінець XX ст. відзначається активізацією економіко-математичного моделювання корупційних процесів. Вихідним пунктом у цьому контексті є дослідження С. Роуз-Акерман, який вважав, що корупцію слід розглядати як економічну поведінку з точки зору ризику, що пов'язаний з вчиненням певного злочину та можливості його покарання [35]. Відповідно до практичної розробки цього експерта, завдання сучасної антикорупційної політики полягає, також у руйнуванні корупційних зв'язків як між вищим, так і нижчим рівнем управління [35]. Це надає змогу розрізнити дві сфери корупції: знизу вгору та зверху вниз. Це створює можливість виявити наступні моделі корупції в системі державної влади.

У спрощеній моделі, посадовці нижчого рівня збирають «податки», які передаються їхнім керівникам безпосередньо або через здійснення певних закупівель. У цьому контексті хабарі керівнику є платою за його мовчання. Якщо ж хабарництво стає систематичним, керівник починає використовувати це як обов'язкову умову (або вимогу) для призначення нових працівників. Умовою функціонування такої корупційної моделі є те, що кожен посадовець купує свою посаду у тих, хто знаходиться вище в ієрархії, маючи при цьому значну автономію у взаємодії із замовниками [32, с. 110].

На основі таких тверджень, можна окреслити кілька моделей державної антикорупційної політики:

1. Модель «батіг і пряник» використовується переважно в західних країнах (США, Канада, Європа, Японія тощо). Вона поєднує довгострокові та

дорогі програми з запобігання корупції з м'якими покараннями (за незначні правопорушення й суворими санкціями за вагомі/значні корупційні злочини). Ефективність цієї моделі перевірена практикою, проте вона вимагає значних ресурсів і узгодженості між органами державної влади, а результатів варто чекати десятиліттями.

2. Модель «тотальної війни» характерна для країн Сходу (Китай, Північна Корея, Індонезія). Її ідейна суть полягає в жорсткому придушенні будь-яких проявів корупції разом із пропагандою ідеології, що засуджує корупцію. Хоча вона й може дати швидкі (наглядні) результати, однак її адепти часто опираються на репресивний апарат, що призводить лише до тимчасових успіхів, а не до вирішення цієї проблеми в країні в цілому.

3. Псевдоліберальна модель зустрічається переважно в країнах, що лише наразі, розпочали економічно та технологічно себе розвивати. Вона трактує корупцію як природне явище, яке потрібно лише контролювати, а не викорінювати повністю чи взагалі. Ця модель базується на припущенні, що ринкові механізми здатні самостійно регулювати рівень корупції, вважаючи її нормальним елементом економічного життя.

Водночас, основні правові положення шведської (скандинавської) та сингапурської моделей антикорупційної політики, мають суттєві відмінності. Проте, обидві існуючі моделі стало демонструють ефективність боротьби з корупцією завдяки унікальним (культурно-національним) підходам.

Наприклад, шведська (або скандинавська) модель, акцентує увагу на таких аспектах:

1. Стимулювання замість заборон (використання податкових пільг і субсидій для стимулювання бажаної поведінки, а не всіляких жорстких чи правових обмежень).

2. Прозорість (повне забезпечення відкритого доступу до наявної інформації, що підвищує відповідальність всіх посадовців і чиновників).

3. Незалежна судова система (напрочуд ефективне та повністю автономне правосуддя для належного контролю).

4. Етичні стандарти (національний парламент встановлює дуже високі етичні норми для всіх державних службовців і діючих чиновників, а чинний уряд жорстко контролює їх виконання).

Сінгапурська ж модель передбачає більш жорсткі заходи, наприклад: 1) сувора відповідальність і контроль (особливо щодо посадовців вищої ланки з детальною регламентацією їхніх всіляких дій); 2) спрощення бюрократії (зменшення більшості процедур для своїх громадян, що сприяє зниженню корупційних ризиків); 3) жорсткий етичний нагляд (постійний контроль за дотриманням високих етичних стандартів у внутрішній політиці); 4) автономне антикорупційне бюро (спеціальний орган, до якого всі громадяни можуть звертатися з будь-якими скаргами щодо корупції); 5) високі зарплати держслужбовців (це, значно знижує спокусу для чиновника отримувати хабарі); 6) незалежність суду та економічні санкції для компаній, що беруть участь у корупційних схемах; 7) якісна підготовка будь-яких управлінських кадрів (постійне навчання для державних службовців за кордоном в найкращих університетах світу з метою підвищення кваліфікації) [77, с. 240].

Отже, фактично, обидві моделі можуть бути частково адаптовані в Україні з урахуванням її культурних, історичних і політичних (сьогочасних) реалій. Водночас, для більш успішної реалізації української антикорупційної моделі необхідно координувати такі напрямки: 1) створити суворий контроль і відповідальність (жорсткий нагляд за діями посадовців і їхніми доходами з пропорційними покараннями; 2) виявлення та покарання (невідворотність покарань за корупційні злочини; антикорупційна свідомість (формування в суспільстві правової культури та антикорупційної поведінки як в Сінгапурі); 3) прозорість і фінансова публічність (максимальна відкритість державних справ і доступність інформації для всіх свідомих громадян; 4) сучасні технології (використання новітніх інструментів для покращення взаємодії між владою та громадянами). Такі стратегії сприятимуть створенню більш прозорої та відповідальної системи управління в країні, здатної мінімізувати корупційні ризики та забезпечити ефективне державне управління водночас.

1.3. Законодавче та нормативно-правове регулювання запобігання корупції

У сучасній Україні, корупція давно перетворилася на одну з головних загроз національній безпеці та демократичному розвитку держави. А запобігання та протидія корупції залишається однією з найактуальніших проблем сучасного етапу українського державотворення. Зважаючи на курс України до ЄС та взяті на себе зобов'язань перед Радою Європи, існує гостра потреба гармонізації положень антикорупційної політики країни з нормами існуючого міжнародного права.

Саме корупцію визначено однією з основних загроз соціальній безпеці, оскільки корумповані чиновники та бізнесмени (справляючи деструктивний вплив на стан суспільства, розвитку економіки й процвітання злочинності), становлять найбільшу небезпеку для держави в умовах війни з Російською федерацією (РФ) [4]. Окрім того, в демократичній системі, основа якої конструюється на довірі самих громадян до обраної ними влади, поширення недоброчесності може стати фатальним чинником, адже вона швидко знищує віру в інститути влади [38, с. 43–45;].

Таким чином, задеклароване Україною бажання стати рівноправним членом міжнародного і, особливо, європейського економічного і політичного співтовариства, зумовлює необхідність серйозного вивчення та втілення в життя зарубіжного досвіду реалізації політичних, організаційних і правових механізмів подолання організованої злочинності, а також системної корупції [38, с. 275]. Поява відносно нового феномену транснаціональної корупції (як і транснаціонального лобізму), зумовила виникнення на міжнародному рівні низки ініціатив щодо розробки універсальних підходів для запобігання та протидії корупції з боку державного апарату.

Загальновизнаним світовим центром координації діяльності більшості країн і міжнародних правових інститутів у боротьбі зі злочинністю, виступає Організація Об'єднаних Націй (ООН) [28]. Хоч Статут ООН не передбачає

відповідних повноважень і не визначає боротьбу з корупцією як її основну мету, проте, це пояснюється неможливістю передбачення (в час створення Організації), всіх особливостей її майбутньої політико-правової діяльності. Загальновідомим є той факт, що в рамках ООН існує чимало універсальних і регіональних міжнародних актів, які більшість світових фахівців з права, оцінюють лише як звичайні рекомендації. Проте, свідоме невиконання цих нормативно-правових актів, може суттєво вплинути на авторитет країни на міжнародній авансцені [62]. Можна впевнено стверджувати, що рекомендації ООН суттєво впливають на формування більшості антикорупційних норм національних законодавств.

Попри те, саме з урахуванням авторитету ООН 15 листопада 2000 р. Генеральною Асамблеєю (цієї організації) була прийнята й відкрита для підписання Конвенція ООН проти суб'єктів Транснаціональної організованої злочинності (ТОЗ), яку було доповнено та розширено 4 лютого 2004 р. А сама Україна ратифікувала цю Конвенцію та протоколи до неї, ще у 2004 р. [63]. Вказана Конвенція стала першим (загальним) і багатостороннім міжнародним договором щодо боротьби зі злочинністю та визнала корупцію окремим злочином міжнародного характеру [63].

Конвенцію ООН проти корупції було укладено ще у 2003 р., але вона набула чинності лише в 2005 р. Водночас Україна здійснила її ратифікацію у 2006 р. [76]. Зауважимо, що Конвенція ООН проти корупції не містить чітко визначених понять антикорупційної політики та корупції. Натомість, у ст. 5 цієї Конвенції чітко зазначено, що кожна держава-учасниця (згідно з основоположними принципами своєї правової системи) розробляє й здійснює ефективну та скоординовану політику протидії системній корупції, а також прагне встановлювати й заохочувати ефективні види політичної практики, що спрямовані на запобігання її розповсюдженню [70, с. 24].

Таким чином, обом вказаним Конвенціям ООН притаманні ознаки факультативності, оскільки відповідно до їх правових положень, держави-учасниці самостійно можуть визначати можливості та обсяг їх реалізації [76].

Також зазначені вище Конвенції ООН не пов'язанні між собою єдиними підходами до поняття корупції, суб'єкта корупції, контрольних механізмів тощо. А отже, вони не утворюють у рамках ООН необхідну організаційну та змістову єдність, яка, наприклад, властива антикорупційним конвенціям Ради Європи [70].

Принципово заслуговує на нашу увагу й та обставина, що зобов'язання країни створити певні спеціалізовані органи в боротьбі зі злочинністю (вперше в міжнародному/антикорупційному праві), було закріплене саме у Кримінальній Конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією [63]. У цій Конвенції передбачено, що всеосяжний контроль за її виконанням сторонами здійснюватиме, окрема «група» країн з протидії системній корупції. Цивільну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією, було укладено ще 1999 р. 4 листопада, яку українська держава ратифікувала в 2005 р.

На відміну від Кримінальної, Цивільна Конвенція про боротьбу з корупцією не містить жодних вказівок щодо заходів з уніфікації цивільного законодавства. Її завданням є запровадження моделей ефективних заходів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримати різні компенсації фінансового характеру за заподіяну їм шкоду (ст. 1) [62].

Цивільна конвенція також не містить етимологічного поняття, що таке «антикорупційна політика». Однак, на відміну від усіх зазначених вище міжнародних документів, у ній чітко визначене поняття «корупція», що означає «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [62]. А юридичний контроль за виконанням Цивільної Конвенції про боротьбу з корупцією, покладено на GRECO.

Загалом до антикорупційного законодавства включається:

1. Діяльність, яка «полягає в обмеженні, нейтралізації або усуненні різних корупційних чинників, запобіганні конфлікту інтересів (службового та особистого характеру), нормативному визначенні рамок поведінки етичного та правового характеру суб'єктів відповідальності за будь-які корупційні діяння, робить корупційні правопорушення невинними та ризикованими, або сприяє досягненню того, щоб посадовою особою сумлінно та чесно виконувалися її службові обов'язки» [13, с. 183];

2. Чітке «визначення ознак корупційних правопорушень і злочинів, передбачених рівнозначних заходів відповідальності за їхнє умисне скоєння, відповідне врегулювання діяльності вищих органів державної влади та їх структурних підрозділів, які безпосередньо здійснюють заходи боротьби з корупцією» [13, с. 181]. Водночас, здійснений аналіз законодавчої бази в Україні чітко свідчить, що нормативна основа протидії системній корупції, сьогодні представлена низкою нормативно-правових актів, які в тій чи іншій мірі, стосуються вирішення протидії корупційній діяльності. Зокрема, наразі в країні налічується більше 100 нормативно-правових актів, які направлені на вирішення проблеми запобігання та протидії корупції. Однак, наявність такої значної кількості нормативно-правових актів, зовсім не означає, що існуюча система є досконалою та напроцуд ефективною. Ці акти приймалися в різний час, різними законодавчими органами, й з різною метою. Їх основною їхньою проблемою є відсутність єдиної концепції боротьби із корупцією [13, с. 181].

Загалом, можна виділити дві групи нормативно-правових актів, якими регулюється боротьба із корупцією в українській державі. До першої слід віднести нормативні акти, які видані вищими органами державної влади та в яких, переважно, містяться норми загального характеру. До таких документів слід віднести: міжнародні документи, що ратифіковані Верховною Радою України (ВРУ), Конституцію України (КУ), закони, укази та розпорядження Президента України, постанови ВРУ, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ) тощо.

До другої групи нормативно-правових актів, слід віднести різні акти

відомчого характеру та акти органів місцевого самоврядування, які більш конкретно регламентують діяльність окремих державних органів, відносно боротьби з корупцією. Це, в першу чергу, накази міністерств і відомств. До міжнародного законодавства слід віднести відповідні міжнародні договори, а саме: Конвенцію ООН проти корупції, ратифіковану Законом України від 18.10.2006 № 251-V, «Цивільну конвенцію» Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифіковану Законом України від 16.03.2005 № 2476-IV, «Кримінальну конвенцію» про боротьбу з корупцією, ратифіковану Законом України від 18.10.2006 № 2476-IV.

В КУ міститься ряд положень, які можна віднести до антикорупційних. Основним з них є положення, яке вказане у ст. 19 Конституції, де сказано: «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи, зобов'язані діяти тільки на підставі в межах повноважень і у спосіб, які передбачені Конституцією і законами України» [3, с. 61]. Цією статтею визначаються рамки правомірної поведінки всіх посадових осіб державних органів влади й органів місцевого самоврядування. Окрім того, у ній фіксується декілька важливих в антикорупційному плані компонентів, а саме: 1) визначається, що зазначені особи можуть діяти не інакше, а тільки визначеним для них чином; 2) підстави, спосіб їхніх дій, а також повноваження, визначаються лише чинним законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовими актами. Водночас, статтю 19 КУ (по суті), можна визначити як фундаментальну правову антикорупційну норму держави, оскільки вона не допускає будь-яких відхилень у діяльності посадових осіб, зазначених органів від визначеної законом поведінки [30].

Законодавча база у сфері протидії корупції включає такі основні закони України: 1) «Про запобігання корупції»; 2) «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; 3) «Про Національне антикорупційне бюро України»; 4) «Про прокуратуру».

Водночас, відповідні положення антикорупційного характеру, які

відносяться до певних вимог і обмежень, що пов'язані зі статусом особи (положення стосовно несумісності), уповноваженої на виконання державних функцій, містяться у Законах України: 1) «Про статус народного депутата України»; 2) «Про Вищу раду правосуддя»; 3) «Про Національний банк України»; 4) «Про Конституційний Суд України»; 5) «Про судоустрій і статус суддів»; 6) «Про місцеві державні адміністрації»; 7) «Про державну службу»; 8) «Про службу в органах місцевого самоврядування»; 9) «Про дипломатичну службу»; 10) «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні»; 11) «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей»; 12) «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»; 13) «Про Центральну виборчу комісію»; 14) «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» тощо.

Важливі міри запобіжного антикорупційного характеру, передбачені в Законі України «Про державну службу», де окреслено деякі обмеження, пов'язані із державною службою, недопустимістю використання власних службових повноважень, етичними перешкодами перебування на державній службі, порушенням конституційних норм і чинних законів.

Ще одна група актів чинного антикорупційного законодавства країни, представлена нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність державних органів та їхніх спеціальних підрозділів, які спеціалізуються на запобіганні та протидії корупції. Такими законами, що включають в себе норми, якими регулюються перелічені питання, пов'язані із правоохоронною діяльністю у галузі протидії корупції, є наступні закони України: 1) «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»; 2) «Про прокуратуру»; 3) «Про Національну поліцію»; 4) «Про Службу безпеки України»; 5) «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні» тощо. Профільним законом у антикорупційному законодавстві на сьогодні є Закон України «Про запобігання корупції», яким

визначаються правові й організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, правила стосовно ліквідації всіх наслідків корупційних правопорушень, зміст і порядок використання превентивних антикорупційних механізмів [57]. Антикорупційна сутність Закону України «Про запобігання корупції» полягає в тому, що ним визначено ключові засади запобігання та протидії корупції в публічній та приватній сферах суспільних відносин.

Профілактичний характер Закону України «Про запобігання корупції», визначається двома ключовими моментами: 1) законом визначаються певні обмеження для суб'єктів відповідальності за здійснення корупційних правопорушень, запобігаючи цим самим, появі будь-яких корупційних відносин; 2) законом встановлюється кримінальні, адміністративні, цивільноправові й дисциплінарна відповідальність за порушення обмежень, направлених на запобігання та протидію корупції в державній сфері [57].

Попри те, до суб'єктів спеціальної компетенції входить Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке розробляє і впроваджує антикорупційні стандарти взаємодії: 1) з уповноваженими особами з питань запобігання та виявлення корупції, які працюють у державних органах влади, державних адміністраціях, державних підприємствах, органах місцевого самоврядування, цільових фондах і в юридичних особах, де не затверджені антикорупційні програми; 2) з викривачами корупції [46, с. 86].

Взагалі, НАЗК відіграє ключову роль у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики в Україні. Воно розробляє типові антикорупційні програми, проводить експертизи законодавчих актів щодо їхнього впливу на корупцію, погоджує антикорупційні програми органів державної влади та контролює їх виконання, а також розглядає заяви про корупційні правопорушення. Проте, аналіз законодавчої бази показує, що акцент переважно робиться на окремих аспектах корупційної діяльності, наприклад, таких як, злочини, що пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, декларування доходів і розслідування різних корупційних злочинів.

Однак, більшість інших важливих питань, як-от відповідальність суб'єктів антикорупційної діяльності, взаємодія між ними та значне підвищення рівня правосвідомості населення, залишаються поза увагою. Це негативно впливає на загальну ефективність всієї антикорупційної політики та підтверджується міжнародними рейтингами України.

Отже, законодавче та нормативно-правове регулювання запобігання корупції в Україні є основою для ефективної боротьби з цим явищем, забезпечуючи правові механізми та інструменти для виявлення, запобігання й притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення. Основу правового регулювання становлять Конституція України, Закон України "Про запобігання корупції", Кримінальний кодекс України та інші нормативно-правові акти, які визначають вимоги до прозорості діяльності органів влади, відповідальність за корупційні дії та порядок контролю за дотриманням антикорупційних стандартів. Комплексний підхід до створення законодавчої бази спрямований на формування ефективного антикорупційного середовища, зокрема через діяльність таких інституцій, як Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Національне антикорупційне бюро України (НАБУ).

Висновки до розділу 1

Очевидно, що проблеми державної антикорупційної політики України, недостатньо вивчені в сучасних академічних працях і науковій літературі. Хоч окремі наукові дослідження по корупції існують, проте основні питання розвитку конкретної державної антикорупційної політики, доволі часто залишаються нерозглянутими або (взагалі) поверхневими. Саме відсутність чіткого та вичерпного визначення поняття «державна антикорупційна політика», створює певні складнощі у формуванні систематичного підходу до боротьби з нею.

Це відчутно ускладнює розуміння та впровадження узгоджених заходів і механізмів для її ефективної реалізації та каналізації корупції в країні загалом. Класична корупція розглядається як багатогранне соціальне явище з своєрідними (унікальними) характеристиками, що відрізняється від інших порушень у суспільно-політичному житті більшості національних держав, що стало/економічно й системно розвиваються. Її наявність вказує на відхилення в державному апараті й управлінні та підкреслює необхідність переходу від суто кримінальних, до превентивних заходів боротьби з корупцією на всіх (можливих) рівнях.

В антикорупційній політиці важливо робити акцент на профілактиці та запобіганні корупції, а не лише на кримінальному переслідуванні її adeptів і суб'єктів. Це є визначальною (ключовою) функцією для запровадження новітнього державного управління, в якому пріоритетними будуть ті, заходи, які насамперед, спрямовані на швидке усунення причин її існування та розповсюдження. Водночас, розуміння неможливості абсолютної перемоги над системною корупцією в державі, дозволяє більше сфокусуватися на встановленні мінімального її рівня існування, що є більш реалістичною та досяжною метою для сучасної державної політики України загалом.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Структура та реалізація повноважень антикорупційних державних органів

Новітні антикорупційні органи, що створені в Україні протягом останнього десятиліття, напряду займаються формуванням і системним моніторингом антикорупційної політики, а також розслідуванням різних корупційних справ, пов'язаних з високопосадовцями та чиновниками. Такі справи потребують спеціалізованих знань, експертної оцінки та великих ресурсів для належного розслідування. Основним завданням цих органів є не лише виявлення та покарання корупціонерів, але й забезпечення прозорості у державних процесах, сприяння запобіганню корупції та підтримка суспільної довіри до органів державної влади. Законом України «Про запобігання корупції» чітко визначено, що центральним органом виконавчої влади, який має спеціальний статус (що забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики) є нещодавно створене Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) [57].

А його основними повноваженнями є: 1) здійснення аналізу: стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності різних органів державної влади й органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції (а також результатів досліджень, статистичних даних, іншої інформації відносно ситуації з корупцією тощо); 2) розробка проектів Антикорупційної стратегії та державної програми по її якісному виконанню, проведення моніторингу, координації та оцінки ефективності виконання такої стратегії; 3) підготовка та подання у визначеному законодавством порядку проекту національної доповіді, стосовно реалізації основних засад антикорупційної політики до КМУ; 4) формування та впровадження сталих механізмів антикорупційної політики, а також розробка законопроектів щодо

протидії корупції; 5) організація та проведення досліджень з метою аналізу корупційної ситуації в країні; 6) системний моніторинг і контроль за дотриманням законодавства з питань етичної поведінки, попередження та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб; 7) загальна координація та надання методичної підтримки органам державної влади й місцевого самоврядування щодо виявлення корупційних ризиків і реалізації заходів для їх цілковитого усунення, включно з підготовкою та виконанням антикорупційних програм; 8) здійснення, згідно із законодавством, контролю та перевірки декларацій осіб, які виконують державні функції або працюють у місцевому самоврядуванні, забезпечення їх зберігання та оприлюднення, а також проведення моніторингу способу життя всіх державних службовців; 9) ведення Єдиного державного реєстру декларацій державних службовців і Реєстру осіб, що вчинили певні корупційні чи пов'язані з корупцією правопорушення; 10) затвердження, правил етичної поведінки державних службовців і посадовців місцевого самоврядування; 11) координація, методичне забезпечення та аналіз ефективності роботи підрозділів (або осіб), відповідальних за попередження та виявлення корупції, в межах компетенції; 12) погодження антикорупційних програм органів державної влади та місцевого самоврядування, а також розробка типової антикорупційної програми [57]; 13) співпраця з особами, які повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень (викривачами), вжиття заходів стосовно їхнього правового й іншого захисту, притягнення до відповідальності тих осіб, які винні у порушенні їхніх прав (у зв'язку з цим інформуванням); 14) організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням і протидії корупції, працівників органів державної влади й посадових осіб місцевого самоврядування; 15) надання роз'яснень, консультаційної та методичної допомоги із питань використання законодавчих актів, із питань етичної поведінки, запобігання й врегулювання конфлікту інтересів у діяльності державних службовців чи посадових осіб місцевого самоврядування; 16)

інформування громадян про здійснювані НАЗК заходів стосовно запобігання корупції, заходів направлених на стале формування у свідомості громадян виключно негативного ставлення до корупції; 17) залучення громадян до формування, реалізації та моніторингу новітньої антикорупційної політики; 18) координація виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики, співпраця з органами державної влади, неурядовими організаціями інших країн і міжнародними організаціями в рамках своєї інституційної компетенції; 19) всесторонній обмін інформацією з компетентними органами зарубіжних країн і міжнародними організаціями; 20) інші повноваження, що визначені чинним законодавством України [57].

Далі розглянемо основоположні повноваження НАБУ щодо реалізації антикорупційної політики в Україні, до яких, зокрема відносяться: 1) на підставі постанови, затвердженої начальником підрозділу НАБУ, заводити оперативно-розшукові справи та здійснювати на підставах і в порядку, встановленому чинним законодавством, гласні й негласні оперативно-розшукові заходи; 2) за рішенням Директора НАБУ, погодженим з прокурором, вимагати оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження від інших правоохоронних органів, які напряму стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності НАБУ, й інших кримінальних правопорушень, що не відносяться до підслідності НАБУ, проте можуть бути використані для виявлення, попередження, припинення та розкриття різних кримінальних правопорушень, віднесених законодавством до підслідності самого НАБУ; 3) за рішенням керівника структурного підрозділу НАБУ, вимагати та одержувати в установленому законодавством порядку у вказаному в запиті вигляді й формі від інших правоохоронних органів і органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, підприємств, установ тощо, інформацію, яка нагально необхідна НАБУ для виконання своїх обов'язків [60]; 4) ознайомлюватись в органах державної влади, органах місцевого

самоврядування із документами й іншими носіями інформації, які необхідні для виявлення, попередження, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності НАБУ; 5) за рішенням Директора НАБУ чи його безпосереднього заступника, погодженого з прокурором, отримувати від банків, фінансових й інших установ, підприємств і організацій незалежно від їх форми власності, інформацію про рахунки, операції, вклади, правочини юридичних і фізичних осіб, яка потрібна для виконання обов'язків НАБУ. Суб'єкти, яким це рішення адресовано, повинні невідкладно, проте не більше ніж протягом 3 робочих днів, надати відповідну інформацію; 6) опечатувати каси, архіви, приміщення (крім жилих) або інші сховища, брати їх під охорону, вилучати предмети та документи у порядку, передбаченому КПК України, на підставі відповідного рішення суду на термін до 10 діб; 7) на добровільній основі та на договірних засадах, залучати кваліфікованих спеціалістів і експертів (у тому числі й іноземців), з будь-яких організацій, установ, фінансових і контрольних органів для забезпечення виконання повноважень НАБУ; 8) за рішенням Директора НАБУ чи його заступника, погодженим із спец прокурором, створювати спільні слідчі групи, куди включають слідчих і оперативних працівників; 9) при пред'явленні службового посвідчення, безперешкодно входити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та зони митного контролю, а за письмовим розпорядженням Директора НАБУ чи його заступника – безперешкодно проходити до військових частин і установ, пунктів пропуску через державний кордон України [60]; 10) використовувати різні транспортні засоби фізичних і юридичних осіб, із наступним відшкодуванням завданих збитків, для проїзду до місця події, переслідування, припинення кримінального правопорушення, затримання підозрюваних осіб, доставку до закладів охорони здоров'я тих осіб, які потребують екстреної медичної допомоги; 11) надсилати органам державної влади, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції і рекомендації відносно усунення причин та умов, які є сприятливими для

вчинення кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ, отримувати від них протягом 30 днів інформацію про розгляд наданих пропозицій та рекомендацій; 12) співпрацювати з фізичними особами, на договірних засадах, дотримуючись умов конфіденційності та добровільності, матеріально й морально заохочувати осіб, які допомагають у виявленні, попередженні, припиненні та розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з корупцією; 13) вносити прокурору подання про звернення до суду для визнання недійсним правочину за наявності підстав, передбачених законодавством, а також право за своєю заявою бути залученим до таких справ як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог відносно предмета спору; 14) з метою оперативно-розшукової та слідчої діяльності, створювати інформаційно-телекомунікаційні, інформаційні системи й вести оперативний облік; 15) зберігати, носити й застосовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби, застосовувати заходи фізичного впливу на підставах і в порядку, передбачених законодавством; 16) видавати у випадку наявності небезпеки для життя та здоров'я особам, взятим під захист, зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту в сповіщення про небезпеку, відповідно до чинного законодавства; 17) співпрацювати з відповідними органами зарубіжних країн, різними міжнародними організаціями у питаннях здійснення досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності, а також виявлення необґрунтованих активів і збору доказів їхньої необґрунтованості на підставі законів і міжнародних договорів України [60]; 18) виступати в якості спецпредставника національних інтересів держави під час розгляду у зарубіжних юрисдикційних органах справ про арешт, розшук, конфіскацію й повернення в Україну відповідного майна, захист прав й інтересів країни з питань, які відносяться до виконання безпосередніх обов'язків НАБУ; 19) порушувати питання стосовно створення спеціальних умов (відносно засекречення чи перебування в окремому приміщенні, здійснення різних заходів безпеки) в ізоляторах тимчасового тримання і установах попереднього ув'язнення для осіб, які співпрацюють із НАБУ; 20) використовувати устаткування, потрібне

для здійснення НАБУ заходів щодо зняття інформації з телекомунікаційних мереж у порядку, визначеному КПК України [60].

Слід, також означити правові повноваження Національної ради з питань антикорупційної політики, відповідно до покладених на неї головних завдань: 1) здійснення комплексної оцінки ситуації й тенденцій у сфері протидії корупції в Україні, аналіз національного антикорупційного законодавства та заходів стосовно його швидкого виконання; 2) здійснення моніторингу та аналіз ефективності реалізації антикорупційної стратегії, внесення пропозиції стосовно покращення взаємодії органів, відповідальних за її реалізацію; 3) участь у підготовці різних законопроектів для внесення Президентом України на розгляд ВРУ у сфері протидії системній корупції; 4) підготовка пропозицій стосовно законопроектів, проектів та інших правових актів у сфері протидії корупції; 5) участь у підготовці послань Президента України до народу, щорічних і позачергових послань до парламенту про внутрішнє й зовнішнє становище України, саме в частині реалізації антикорупційної політики; 6) організація дослідження громадської думки з питань, які розглядаються Національною радою, забезпечення висвітлення у ЗМІ результатів своєї роботи; 7) усіляке сприяння науково-методичному забезпеченню з питань протидії корупції, проведення різних аналітичних досліджень, розроблення методичних рекомендацій; 8) підготовка різних пропозицій стосовно швидкого підвищення ефективності міжнародного співробітництва України у сфері протидії корупції [61].

Попри те, не варто забувати про основні положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) Генеральної прокуратури України. Коротко означимо її ключові завдання та функції, зокрема: 1) здійснення нагляду за дотриманням законодавства під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ; 2) виконання вимог чинного законодавства під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 3) правове забезпечення повного,

швидкого та неупередженого розслідування НАБУ щодо кримінальних правопорушень, оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування та судового розгляду; 4) підтримка державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях, розслідуваних НАБУ; в межах забезпечення компетенції відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями; 5) забезпечення використання належної й об'єктивної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження; 6) представництво інтересів громадянина та держави в суді у випадках, пов'язаних з корупційними правопорушеннями; 7) здійснення у межах реалізації функцій САП міжнародного співробітництва [59]. Окрім того, до повноважень антикорупційних прокурорів, відноситься надання дозволу на початок розслідування детективами НАБУ й рішення про передачу відкритої, розслідуваної справи до суду.

Структура та реалізація повноважень антикорупційних державних органів в Україні спрямовані на забезпечення ефективної координації зусиль у боротьбі з корупцією, запобігання її проявам та притягнення винних до відповідальності. Головними суб'єктами у цій сфері є Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке відповідає за запобігання корупції та контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, та Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), що здійснює розслідування корупційних злочинів. Доповнюють цю систему Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), що забезпечує процесуальний нагляд, та Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який розглядає відповідні справи. Узгоджена реалізація повноважень цих органів є ключем до формування прозорості та підзвітної державної системи, що сприяє зниженню рівня корупції та зміцненню довіри громадян.

2.2. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції в Україні

Для того, щоб (виключно) ефективно боротися з корупцією в Україні, важливо розглядати участь не лише органів влади, але й основних елементів громадянського суспільства, наприклад бізнес-структур, незалежних медіа, громадських організацій і найголовніше – активної частини українського суспільства. В сьогочасних умовах, що склалися наразі в Україні, усі ці, суб'єкти відіграють як позитивну, так і негативну роль у політичній боротьбі з корупцією.

На думку Е. Молдован, для швидкого впровадження антикорупційних заходів у практичній площині, можна виділити такі механізми:

1. **Політичний механізм** – наявність політичної волі до боротьби з корупцією через демократичні заходи, включно з морально-ідеологічними методами; формування та реалізація чіткої державної антикорупційної стратегії; співпраця та компроміс між усіма політичними силами з питань запобігання корупції.

2. **Економічний механізм** – обов'язкове державне гарантування і передбачення фінансування антикорупційних заходів у Державному та місцевих бюджетах; залучення фінансових ресурсів від вітчизняних і міжнародних донорів через підготовку відповідних проєктів.

3. **Нормативно-правовий механізм** – розробка та прийняття ВРУ, виконавчими органами влади та органами місцевого самоврядування нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з корупцією, які відповідають програмним цілям і засадам.

4. **Організаційний механізм** – Верховна Рада та Кабінет Міністрів формують законодавчу базу для реалізації різних антикорупційних заходів; центральні органи виконавчої влади забезпечують виконання цих заходів у межах своїх повноважень; інші виконавчі органи та місцеві адміністрації, працюють над досягненням тактичних антикорупційних завдань.

5. **Кадровий механізм** – залучення окремих фахівців у галузях юриспруденції, соціології, PR, маркетингу, педагогіки, психології, безпеки, політології й державного управління для розробки та впровадження антикорупційних заходів в Україні [40, с. 275].

Успіх боротьби з корупцією залежить від ефективного двостороннього контролю з боку держави й громадянського суспільства. Ключову роль (у цьому процесі) завжди відіграє постійне інформування громадськості через Засоби масової інформації (ЗМІ), що допомагає швидко формувати суспільне усвідомлення проблеми корупції. Оскільки, безперервне надання інформації (про хід реалізації (тих чи інших) антикорупційних заходів), поступово переконує суспільство в їх важливості та допомагає (практично) кожному громадянину, відчувати свою причетність до позитивних змін у державі [40, с. 275].

ЗМІ відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією, однак їхня ефективність значною мірою залежить від прозорості та незалежності. Одне з основних завдань національних ЗМІ – це прозоре і об'єктивне інформування громадян, забезпечуючи вільний потік різної інформації. Особливо в умовах економічної та соціальної кризи (як, наприклад в сучасній Україні), роль ЗМІ як гаранта політичної та соціальної стабільності й каналу вираження суспільних інтересів, зростає в «геометричній» прогресії.

Для розвиненого демократичного суспільства із ліберальною політичною системою, принципово важливо, щоб ЗМІ функціонували як автономна та цілком незалежна сила, яка не була б підпорядкована державі. Це дозволяє їм ефективно виконувати свою роль «четвертої влади», тобто бути впливовим фактором поряд із законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади. Саме завдяки здатності впливати на громадську думку та формувати ставлення до суспільних проблем, національні ЗМІ мали б набути такого статус-кво в сучасній Україні [26, с. 42].

Політичний парадокс демократичного суспільства полягає в тому, що інформаційна безпека залежить від відсутності державного контролю над

ЗМІ та максимальної свободи у поширенні інформації. Саме ця свобода й забезпечує функціонування ЗМІ як «четвертої влади», що сприяє політичній та соціальній стабільності тощо. Водночас, зростає потреба у тому, щоб інформація, яка подається через ЗМІ, була не лише правдивою, але й такою, якій справді, можна суспільству довіряти. Це включає умови, за яких інформація отримується та транслюється, способи її обробки, мотиви подачі та акценти у представленому матеріалі.

У сучасній світовій практиці, прозорість ЗМІ вважається запорукою інформаційного суверенітету. Однак у воюючій Україні, ця проблема є досить актуальною: як міжнародні експерти, так і українські громадяни відзначають, що прозорість українських ЗМІ викликає сумніви. А рівень довіри до них громадськості поступово падає. Цікаво, що спроби створити Інформаційний кодекс України (ІКУ) тривають вже понад два десятиліття. Такі ініціативи було започатковано ще в 1995 р., Національним агентством з питань інформатизації при Президентові України. З того часу, ІКУ став постійною проблемою наукових дискусій та урядових розпоряджень. Проте до сьогодні, цей документ так і не завершений (попри численні постанови та програми уряду, а також значні фінансові асигнування на його розробку).

Передбачалося, це і Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» та «Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2013 р.). Попри те, за весь цей час (неодноразово переносилися строки виконання, у визначених урядом органах державної влади перепризначалися нові відповідальні за його розробку), проект документа так і не з'явився [15].

Окрім цього, в українському медіа просторі давно наявне нехтування етичними і моральними принципами. А вітчизняний ефір перенасичений низькосортними програмами та серіалами, переважно радикального й кримінального характеру. Освітні, пізнавальні, історичні програми зникли з ефіру, так само як і дитячі програми. Етичні професійні стандарти вимагають від фахівця поєднання інтересів суспільства та редакційної групи з власними.

Нажаль, (наразі) суспільні цінності та цінність моралі, відступають перед матеріальними вигодами та корпоративними інтересами [68, с. 145].

Третій напрям – комунікація між ЗМІ, громадськими організаціями та органами влади на місцях, розпочинає свою дію на рівні регіональної журналістики. Метою даного напрямку є сприяння міцного діалогу між ЗМІ, місцевими та обласними адміністраціями (тобто владою) і суспільством.

В Україні достатньо підстав, щоб комунікація між органами влади, громадським сектором та ЗМІ, відбувалася більш інтенсивно, демократично та прозоро. До того ж епоха реформування економіки, вибір цивілізаційного шляху розвитку держави, спершу вимагають від влади чітких, зрозумілих та оперативних дій і пояснень. Саме від зрозумілості логіки та результатів дій влади (тобто, від того, як вони доносяться й пояснюються людям), багато в чому залежить успіх чинної влади та сприйняття її в суспільстві. Але досить часто громадськість нічого не знає про діяльність влади, а остання взагалі не чує першу. Як наслідок (недостатньої комунікації влади з громадськістю та ЗМІ), останніми роками спостерігаємо негативну динаміку довіри до влади в цілому й окремих інститутів зокрема [89, с. 138].

Ця ситуація свідчить про серйозні проблеми в системі комунікації між владою, громадянським суспільством і національними ЗМІ в Україні. Відсутність безпосередньої системності та прозорості в цих комунікаційних процесах, посилює напруженість в українському суспільстві, підриваючи довіру до вже діючих державних інституцій. Водночас, саме якісні комунікаційні заходи, побудовані на основі прозорості та взаємодії з авторитетними громадськими радами, здатні значно зменшити цю напругу та продуктивно сприяти відновленню довіри громадян до державних структур, всесторонньо допомагаючи подолати кризу легітимності влади.

ЗМІ, зі свого боку, розкривають приховані механізми влади та корупції, (тим самим) значно обмежуючи вільний простір для тіньової діяльності. Журналістські розслідування, оприлюднення фактів корупції та інші подібні дії, надають суспільству надію на справедливість і показують, що покарання

всіх корупціонерів (принаймні через гласність) є неминучим.

Щоб більш ефективно боротися з системною корупцією, ЗМІ повинні стати повністю незалежними від усіх гілок влади та справді виконувати роль сильної/легітимної «четвертої влади». Однак, елітарний клас країни часто намагається використовувати ЗМІ для досягнення власних економічних інтересів, що призводить до боротьби між різними фінансовими групами (за контроль над інформаційними ресурсами). Це породжує тіньові й корупційні відносини у сфері ЗМІ й трансформує останні з інструмента громадянського суспільства на механізми маніпуляцій між бізнесовими, бюрократичними та кланово-промисловими групами [68, с. 143].

Тому, для того, щоб підсилити роль ЗМІ у боротьбі з корупцією, слід врахувати такі рекомендації при розробці національного законодавства:

- уповноважені органи із захисту прав людини та неурядові громадські організації, повинні встановити тісні відносини з національними ЗМІ, щоб співпрацювати як партнери у боротьбі з системною корупцією.
- різні журналістські розслідування мають активно заохочуватися.
- необхідно нагально впровадити спеціальні програми підготовки журналістів, щоб журналісти мали потрібні навички для пошуку та розкриття корупційної діяльності (й гарантувати їм безпеку).
- створити програми, які дозволяють громадянам висловлювати свою стурбованість питаннями корупції: вони мають бути доступні всім, що значно сприятиме їхній участі у плануванні та оцінюванні антикорупційних програм і ризиків.
- власники ЗМІ повинні боротися з корупцією у своїй сфері та заохочувати власні ресурси до боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими загрозами для суспільної безпеки [68, с. 144].

Такі заходи можуть значно посилити ефективність антикорупційної боротьби в Україні та забезпечити більшу прозорість в державі. Разом з тим, розглядаючи місце та роль різних підприємницьких структур як важливих інституцій громадянського суспільства, можна виділити три основні групи

впливового українського бізнесу.

Перша – це промислово-фінансові групи та справді великий бізнес. Вони здебільшого розвивалися через доступ до адміністративних ресурсів і наразі є впливовими політичними акторами, які можуть помітно впливати на різні політичні процеси в українській державі. Від їхньої діяльності залежить і перспективи демократизації України, оскільки, такі бізнес-угруповання мають змогу впливати на виконавчу, законодавчу та судову гілку влади. Хоч конкуренція між цими групами триває, і до них додаються нові гравці, країні поки що, не загрожує (повернення) відновлення олігархічної держави. Адже в країні триває важка війна з РФ, тому олігархам важко лобіювати проекти [анти]державного характеру. Важливою частиною їхньої діяльності стають антикорупційні заходи, що швидко допомагають виявляти корупціонерів і обмежувати використання корупції у веденні бізнесу. Водночас, через брудні методи боротьби між бізнес-угрупованнями (такі, як чорний/фейковий піар і компромат), можуть руйнуватися як бізнес-імперії, так і чиновницькі кар'єри, що загрожує політичною та економічною дестабілізацією країни.

Друга група – це підприємці, які витримали етап ринкової конкуренції самостійно, без використання адміністративних ресурсів. Вони не зацікавлені у зрощуванні бізнесу з владою (що є основою будь-якої корупції) і прагнуть створення справедливих умов для ведення бізнесу. Проте, ця група є погано консолідованою та не має достатніх механізмів для відстоювання своїх інтересів. Наразі влада здебільшого взаємодіє з великим бізнесом, ігноруючи значну частину таких підприємців, які могли б стати важливими партнерами в антикорупційних зусиллях.

Третя група – це малий та середній бізнес, який у демократичних державах є основою середнього класу та рушієм економічного розвитку і зростання. Суб'єкти цієї групи, часто стикаються з корупцією у повсякденній діяльності, що проявляється в різних формах: від прискорення розгляду справ до «відкупів» від проблем або перемоги в різних тендерах. Через високе податкове навантаження значна частина заробітної плати знаходиться в тіні,

що лише посилює системну корупцію. Малий та середній бізнес усвідомлює, що корупція є системною перешкодою для їхнього розвитку, і тому вимагає від держави та місцевих органів влади, рішучих дій. Підприємці готові брати участь у публічному процесі боротьби з корупцією, залучаючи громадські організації, посилюючи громадський контроль за владою.

Корупція не лише сильно ускладнює роботу бізнесу, але й загрожує знищенням цього важливого соціального прошарку, що підриває економічну безпеку країни, створюючи гостру соціальну та політичну напруженість. Окрім традиційних причин корупції, таких як економічна криза та політична нестабільність, важливим фактором всеж залишається слабкість інститутів громадянського суспільства та відсутність міцних демократичних традицій.

З огляду на українські реалії, варто додати до причин корупції наступні чинники: 1) суб'єктивну політичну культуру більшості свідомих українців; 2) систематичні порушення законодавства, безкарність і неефективність судової системи; 3) відсутність колективного осуду корупційних практик, а також поширені в суспільстві стереотипи, які схильні виправдовувати корупцію. Також важливу роль відіграє функціональне ставлення до корупції, відчуття марності/безперспективності протестної діяльності, а також сильний страх перед можливими наслідками такої діяльності тощо. Водночас, негативне ставлення до протестів у суспільстві, недостатня або відсутня обізнаність про ефективні форми протесту (як і брак підтримки з боку активної політично громадськості, журналістів чи опозиційних сил), зрештою воєнний стан і мобілізація, виступають обтяжуючими факторами. Сюди ж, варто додати низький рівень довіри до силових органів, що повинні боротися з корупцією.

Громадянське суспільство повинне не лише на теоретичному рівні, але й на практиці стати простором вільної діяльності громадян та вираження волі народу. Його розвиток можливий лише за умов досягнення консенсусу з ключових суспільних цінностей, таких як форми власності та демократичні традиції. Ідейна сутність громадянського суспільства полягає в поєднанні економічного, політичного та культурного плюралізму, що виражається у

різноманітні амбівалентних форм власності, відмові від радикальних ідеологічних стереотипів і розкритті ментальної духовності [31, с. 212].

Для підвищення правової ролі інститутів громадянського суспільства у запобіганні корупції та посиленні їхнього впливу на владу й законодавчі процеси, наразі необхідно:

- закріпити на законодавчому рівні, різні принципи взаємодії НКО та органів влади на основі соціального партнерства.
- значно розширити тематику соціального діалогу, включаючи формування державної соціально-економічної політики, а також публічного обговорення антикризових заходів з підвищення соціальної відповідальності інститутів суспільства.
- створити умови для підвищення соціальної згуртованості на всіх рівнях суспільної структури.
- забезпечити розвиток всіх соціальних технологій, які враховують баланс інтересів держави, соціуму, дрібного й середнього підприємництва.
- активно сприяти розвитку партнерських відносин у соціально-трудовій сфері.
- розробити законодавчі принципи, що мінімізують можливості для корупції, під час їх виконання.
- поліпшити умови праці як державних, так і муніципальних службовців, щоб корупція стала для них надто дорогою.
- ввести систему громадянської освіти та створити регіональні центри для її поширення.
- розробити масштабний комплекс різних заходів для нейтралізації факторів, що провокують ціннісний розкол у суспільстві.
- систематично роз'яснювати ідейну сутність сучасної демократії та виховувати громадян на основі її ключових цінностей.
- стимулювати розвиток місцевого самоврядування, як основного інституту сучасної демократії.

Такі політичні кроки допоможуть зміцнити громадянське суспільство,

зробити владу більш прозорою та ефективною, а також забезпечити сильну підтримку антикорупційним зусиллям. Більше того, світовий досвід показує, якщо урядові зусилля щодо боротьби з корупцією не приносять очікуваних результатів, зазвичай бракує активної участі громадянського суспільства. Це означає, що передусім потрібно долати пасивність населення і змінювати сприйняття корупції ними, як неминучого явища. Громадянське суспільство, включаючи приватний сектор, різні громадські й політичні організації, релігійні кліреки, зрештою пересічні громадяни, повинні активно залучатися до формування законослухняної поведінки серед держслужбовців, а також культивувати антикорупційне мислення та нетерпимість до корупції.

Взагалі, в Україні давно склалася доволі суперечлива ситуація: країна має сучасне антикорупційне законодавство, існують спеціальні інституції для боротьби з корупцією, а рівень корупції офіційно визнаний дуже високим. Проте, серйозних результатів у боротьбі з корупцією досі немає. Україні потрібен потужний політичний поштовх, який всеж змусить, ці механізми запрацювати. Якщо влада не спроможна повноцінно використовувати наявні ресурси, громадянське суспільство має взяти на себе цю відповідальність.

Однак українському суспільству властива тривала недовіра до влади, що ґрунтується на стійких уявленнях про її корумпованість. Через те, що громадянська відповідальність і прихильність демократичним цінностям ще не до кінця сформовані в країні, дуже важко залучити громадян до підтримки масштабних антикорупційних програм і реформ. Для цього, мабуть, потрібно посилювати культурну ідентичність, соціальну зрілість, компетентність, упевненість у собі та здатність виявляти власну політичну волю.

Вкрай важливо правильно оцінювати стан громадянського суспільства та його енергетичний потенціал у боротьбі з корупцією. Ігнорування цього сегмента, означає (фактичну) відмову від одного з найефективніших/новітніх інструментів боротьби. Активне залучення громадянського суспільства до розробки стратегії боротьби з корупцією, може надати новий імпульс для процесу реформ і створити стимули для подальшого розвитку країни. Це

допоможе значно зміцнити відносини між владою та українським соціумом, а також політично сприятиме значному підвищенню ефективності всіх антикорупційних зусиль.

Отже, для ефективної боротьби з корупцією та її запобігання необхідно активно розвивати сучасні інститути громадянського суспільства, такі як некомерційні організації (НКО) та органи місцевого самоврядування тощо, посилювати їхній вплив на чиновників. Потрібно вносити зміни до законів, які забезпечать прозорість влади та залучать громадськість до всіх владних процесів, зокрема до законотворчої, бюджетної та виборчої сфер. Розвиток системи громадянської освіти, що передбачає участь як НКО, так і представників усіх рівнів влади, має вирішальне значення в цьому процесі.

Оскільки очевидним є той факт, що громадянське суспільство України складається з різних організацій, серед яких, наприклад є неурядові, або некомерційні організації, які діють у різних правових формах, включаючи громадські об'єднання, політичні партії, профспілки, фундації та релігійні організації тощо. Вони вунісон формують суспільну підсистему забезпечення соціальної безпеки та відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією, тісно взаємодіючи з різними державними структурами й інститутами державної влади в українській державі загалом.

Висновки до розділу 2

З огляду на деструктивний та всеохоплюючий вплив корупції на національну економіку, а також її здатність поширюватися без постійної протидії, обґрунтовано необхідність виділення антикорупційної компоненти держави. Ця функція має включати в себе комплексне впровадження заходів на законодавчому, інституційному, організаційно-політичному, соціально-економічному та морально-ідеологічному рівнях. Окреслено функціональну роль інститутів громадянського суспільства та бізнесу у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики.

Науково доведено, що руйнівний вплив корупції можна подолати лише шляхом налагодження ефективного партнерства між державними, не комерційними та суспільними структурами у протидії корупції. Особливу увагу приділено важливості громадянського суспільства, яке може стати ключовим рушієм для активації існуючих антикорупційних механізмів. Це можливо досягнути шляхом акцентування на посиленні громадського та незалежного контролю на етапах антикорупційних заходів.

Проблема [не]прозорості діяльності національних ЗМІ в Україні, призвела до значного зниження рівня інформаційного суверенітету та розбалансованості політичної та управлінської комунікації між владою, громадянським суспільством та ЗМІ. Водночас, вирішення цих конфліктів і реалізація людиноцентричної парадигми, значно підвищує роль ЗМІ як гаранта політичної та соціальної стабільності, а також активує технології представлення суспільних інтересів, як важливого інструменту впливу на суспільну свідомість. Внаслідок недостатньої комунікації між владою, громадськістю та ЗМІ, в Україні спостерігається негативна динаміка довіри до державних інститутів. Водночас, очевидним є той факт, що законодавча підтримка цих заходів сприятиме залученню громадян до планування, імплементації та оцінки програм, спрямованих на відновлення чесності та справедливості в українському суспільстві.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики

Країни, які займають провідні позиції в світових рейтингах за рівнем боротьби з корупцією, серед яких – Фінляндія, Данія, Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Сінгапур, Люксембург, Швеція, Канада, Ісландія, Швейцарія, Австралія, Ізраїль та Японія тощо, вирізняються ефективними державними антикорупційними стратегіями. Визначальна особливість їхніх підходів щодо боротьби з корупцією полягає в тому, що уряди цих країн розглядають корупцію не лише як внутрішню проблему, але й як вагому (екзистенціальну) загрозу національній безпеці. Це спонукає вказані держави впроваджувати масштабні, систематичні та інституціоналізовані заходи з протидії корупції на різних рівнях політики.

Приклад Нідерландів демонструє добре організовану та структуровану систему боротьби з корупцією, що включає кілька ключових заходів:

- системний моніторинг всіх корупційних ризиків: запроваджено систему моніторингу усіх можливих точок виникнення корупційних дій у державних органах і громадських організаціях. Тобто, контроль за діяльністю посадовців у цих сферах здійснюється постійно, а система підбору кадрів на посади з підвищеним ризиком корупції, ґрунтується виключно на ретельному відборі всіх кандидатів.
- існує ефективна система різних адміністративних і кримінальних покарань: основним покаранням за корупційні правопорушення є заборона працювати у державних структурах і втрата усіх соціальних пільг, пов'язаних із державною службою тощо. Що створює потужний стимул для дотримання етичних норм.
- функціонує окрема система матеріальних заохочень: державних службовців мотивують до чесної та ефективної роботи як фінансово, так і

психологічно. Це робить сумлінну службу вигідною з обох точок зору, що сприяє зниженню корупційних ризиків.

- ключовим є державна безпека та ефективність антикорупційних підрозділів: цінним елементом є продуктивне функціонування спеціальних поліцейських відділів із значними повноваженнями для виявлення та протидії корупції. Ця система забезпечує ефективний контроль і швидке реагування на різні корупційні випадки.

Подібні антикорупційні заходи ефективно працюють і в інших країнах. Наприклад, громадянське суспільство (яке притаманне демократичним режимам), може суттєво й швидко підвищити ефективність діяльності незалежних антикорупційних органів. Такі органи успішно функціонують в азійських країнах, зокрема в Сінгапурі, Гонконзі, Малайзії та на Тайвані. Досвід деяких африканських країн (де корупція теж є значною проблемою), також показує позитивні зрушення завдяки впровадженню подібних заходів.

У Південно-Африканській Республіці (ПАР) сьогодні рівень корупції залишається на досить низькому рівні, завдяки низці ключових заходів. Серед них – обов’язок уряду звітувати перед парламентом, обов’язкове подання чиновниками та депутатами майнових декларацій, а також забезпечення максимальної відкритості державної системи. Окрім того, у ПАР регулярно проводяться публічні засідання державного комітету, який контролює всі витрати державних коштів. Ці заходи сприяють прозорості та підзвітності кожної/наступної влади в країні.

У Південній Кореї в 2002 р. був ухвалений закон «Про боротьбу з корупцією», який отримав широке міжнародне визнання. За цим законом будь-який повнолітній громадянин має право ініціювати розслідування корупційної діяльності, подаючи заяву до «Комітету з аудиту та інспекції» – головного антикорупційного органу країни, який зобов’язаний розпочати розслідування на підставі такої заяви. Завдяки суворим антикорупційним заходам, у Південній Кореї навіть було засуджено колишню президентку за

корупційні злочини, що свідчить про високий рівень відповідальності за порушення закону, незалежно від статусу особи [85, с. 220].

Антикорупційна політика в Сінгапурі є однією з найефективніших у світі. Її основний принцип полягає в мінімізації або повному усуненні умов, які можуть створювати стимули для корупційної діяльності серед посадових осіб. Цього вдалося досягти завдяки впровадженню таких ключових заходів:

- **Заробітна плата державних службовців:** вона визначається за формулою, яка завжди прив'язана до середньої заробітної плати у приватному секторі. Це зменшує ймовірність того, що держслужбовці будуть шукати додаткові джерела доходу через корупційні дії.

- **Контроль за активами та фінансами:** Щорічно державні службовці зобов'язані подавати звіти про свої активи, майно та борги. Прокурори мають право перевіряти будь-які банківські, акціонерні та інші фінансові рахунки осіб, які підозрюються у корупції, що стало забезпечує ефективний контроль.

- **Суворість у справах високопосадовців:** Особлива увага приділяється розслідуванню корупційних злочинів серед вищого керівництва країни, що завжди допомагає підтримувати високий моральний авторитет політичних лідерів.

- **Ліквідація адміністративних бар'єрів:** Уряд Сінгапуру активно працював над усуненням адміністративних перешкод для економічного розвитку, що сприяло зменшенню можливостей для корупційних схем [85, с. 220]. Ці заходи зробили боротьбу з корупцією одним із ключових факторів економічного успіху Сінгапуру.

У **Польщі** також діють жорсткі антикорупційні закони. Стаття 228 «Кримінального кодексу» Республіки Польща передбачає відповідальність за одержання хабара посадовою особою. Вона охоплює не лише фактичне одержання матеріальної або особистої вигоди, але й прийняття обіцянки такої вигоди в майбутньому чи латентну вимогу її надання. Кримінальна

відповідальність посилюється, якщо хабар пов'язаний із порушенням закону, або якщо отримана вигода має значну цінність для чиновника.

Стаття 229 Кримінального кодексу передбачає покарання за злочини проти діяльності державних установ та органів місцевого самоврядування, а за посередництво у хабарництві, відповідальність настає згідно зі статтею 230. Це стосується випадків, коли особа, використовуючи свій вплив у державних органах, виступає посередником у вирішенні справ за майнову вигоду або обіцяє її надання. Покарання за такі дії передбачає позбавлення волі на строк до 3 років. Такі підходи Польщі та Сінгапуру показують, як чітке (правове) регулювання та суворі заходи, можуть стати основою ефективної боротьби з корупцією [46].

Скандинавські країни мають успішний досвід у боротьбі з корупцією, що ґрунтується на поєднанні прозорості, високої відповідальності влади перед громадянами, жорсткого контролю та ефективного (національного) законодавства. Одним із ключових елементів цієї системи є публічність фінансових звітів: дані про доходи та витрати державних службовців, завжди відкриті для громадськості. Така відкритість завжди забезпечує високий рівень довіри громадян до влади та мінімізує можливості для корупційних зловживань з боку державного апарату й політикуму.

Важливим аспектом є культура довіри між урядом і громадянами, яка підкріплюється суспільною нетерпимістю до будь-яких проявів корупції. Громадськість дуже критично ставиться до чиновників, які хоча б раз були запідозрені у зловживаннях, що нерідко призводить до їхніх посадових відставок або політичних звільнень. У Фінляндії, наприклад, лише протягом останнього десятиліття, кілька високопосадовців пішли з державних посад через юридичні або етичні порушення, що вказує на суворі соціальні норми в країні у цьому питанні.

Окрім цього, у скандинавських країнах податковий контроль є завжди настільки строгим, що уникнути сплати податків майже неможливо. Всі доходи та витрати є прозорими й доступними для перевірки, що суттєво

знижує ризики будь-яких бюрократичних зловживань чи владної корупції. Антикорупційне законодавство додатково підсилює цю систему, адже в ньому передбачені не тільки покарання за порушення, але й попереджувальні заходи. Такий комплексний підхід до профілактики корупції, факторно допомагає всім трьом скандинавським країнам підтримувати високий рівень доброчесності в органах державної влади, виступаючи гідним прикладом для наслідування в інших державах, зокрема в Україні [8, с. 281].

Останні кілька років, Данія стабільно утримує лідерські позиції в рейтингах найменш корумпованих країн світу, розділяючи верхній щабель із Новою Зеландією. Успіх Данії в боротьбі з бюрократизмом і корупцією, базується на високому рівні прозорості в роботі державних установ і свободі преси, яка має доступ до документів, що пояснюють ухвалення державних рішень. Цікаво, що в Данії немає спеціалізованого органу для боротьби з корупцією. Натомість, просто функціонують основні державні та приватні антикорупційні ініціативи, які стосуються бізнес-сектору й перебувають під наглядом громадських організацій, що забезпечує відповідність стандартам і прозорість процесів [10, с. 305–306].

Антикорупційна стратегія Данії (здебільшого) лінійно орієнтована на запобігання корупційним ризикам і формування культури «абсолютної нетерпимості» до будь-яких проявів корупції. Зокрема, Датське агентство міжнародного розвитку (Danida), яке займається реалізацією програм розвитку та надає безвідсоткові кредити для фінансування різних проектів, активно впроваджує політику нульової толерантності як всередині своєї організації, так і у співпраці з зовнішніми чи міжнародними партнерами. Усі контракти, укладені Danida, містять спеціальні антикорупційні положення, що поширюються на всі аспекти угод, вимагаючи від компаній підписувати декларацію про заборону хабарництва. Будь-яке порушення цього правила тягне за собою розірвання контракту та відмову від подальшої співпраці, забезпечуючи жорсткий/прозорий контроль і сприяючи дотриманню високих стандартів прозорості [77, с. 233–246].

Завдяки низькому рівню бюрократії та корупції, Данія є надзвичайно привабливою для іноземних інвесторів і донорів країною, а її громадяни відзначаються доволі ліберальними поглядами. Такий підхід до життя, тісно пов'язаний із політичним і соціальним устроєм самої країни. Данія є конституційною монархією, де Королева виконує представницьку функцію глави держави, а уряд формується виключно національним парламентом, який називається Фолькетингом. Закони, прийняті в парламенті, набувають чинності після підписання монархом або (у разі вимоги не менш як третини депутатів) після схвалення загальнонародним референдумом. Внесення поправок до Конституції також потребує обов'язкового референдуму, що забезпечує участь громадян у важливих державних рішеннях і завжди сприяє прозорості та стабільності політичної системи [77, с. 233–246].

Для забезпечення контролю над діяльністю органів державної влади, парламент Данії призначає омбудсмена юстиції на чотирирічний термін. Ця посадова особа відповідає за нагляд за діяльністю абсолютно всіх державних службовців, окрім суддів. Омбудсмен перевіряє дотримання законодавства, етичних норм і стандартів службової поведінки, що також помітно сприяє підвищенню прозорості в роботі державних органів і зміцненню довіри громадян до влади [77, с. 233–246].

Данія вирізняється однією з найстабільніших економічних систем у Європі, що підтверджується збалансованим державним бюджетом, міцною національною валютою, низькими відсотковими ставками та незначним рівнем інфляції. Данська економіка також демонструє високий рівень галузевої збалансованості, що забезпечує стійкість навіть у складних умовах світових ринків. Країна (фактично) лідирує у світі за показником зовнішньоторговельного обігу на душу населення, що вказує на її успішну інтеграцію у світову економіку та високий рівень відкритості для міжнародного співробітництва [53].

Загальні особливості державного управління Данії створюють надійний захист від корупції, підкріплений кількома ключовими факторами:

- **Датська модель соціальної рівності.** Данія вважається одним із найбільш егалітарних суспільств, де соціальний стандарт забезпечує баланс між роботою та життям, рівний доступ до охорони здоров'я та підтримку базових соціальних прав. Цінності свободи особистості, рівності, поваги та довіри між громадянами, формують основу для доброчесності в суспільстві.

- **Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ).** В останні роки, Данія посилила увагу до КСВ як засобу протидії корупції. Орієнтація компаній на прозорість і етичність дій стала однією з розпізнавальних ознак бізнесу, який прагне закріпити антикорупційні норми як невід'ємну частину своєї політико-економічної стратегії.

- **Міцна правова система.** Законодавча база Данії чітко визначає відповідальність за будь-які корупційні дії, передбачаючи кримінальну відповідальність за злочини у цій сфері, що підкріплюється ефективною судовою системою, завжди повністю незалежною у своїй роботі.

- **Прозорість бюджетних процесів.** Відкритий доступ громадян до інформації про бюджет сприяє ефективному розподілу державних ресурсів, а громадський моніторинг допомагає запобігати зловживанням і розтратам державних коштів.

- **Сильна роль засобів масової інформації.** ЗМІ уважно стежать за діяльністю державних і приватних установ, а також уряду, що сприяє мінімізації корупції. Загроза втратити репутацію часто стримує посадовців і компанії від різних корупційних дій, забезпечуючи високий рівень публічної відповідальності [17, с 45].

Ці елементи створюють комплексний захист, що робить систему управління Данії взірцевою у боротьбі з корупцією. Данія та Нова Зеландія стали світовими лідерами у протидії корупції, завдяки чому вони очолюють рейтинги прозорості та доброчесності серед державних структур. Основу такої успішної боротьби з корупцією в Данії, складають, насамперед, політична стабільність, прозорість у діяльності державних установ, цілісність і незалежність судової системи, а також сильна національна єдність й

громадянська активність. Громадяни Данії мають високий рівень довіри до своїх державних службовців, що сприяє низькому рівню корупційних проявів. В результаті цих особливостей, країна досягла високого рівня життя, сучасної інфраструктури комунікацій, значної соціальної мобільності та високого рівня освіченості населення.

Нова Зеландія, у свою чергу, також досягла успіху у формуванні суспільства з низьким рівнем корупції. З моменту здобуття незалежності в середині ХХ ст., принципи прозорості та доброчесності, стали (виключно) фундаментальними для країни. Боротьба з корупцією перетворилася на національну ідею, яка вплинула на структуру державного управління та економіки. Уряд Нової Зеландії мінімізував державне втручання та контроль над економікою, що сприяло скороченню тіньового сектору. У країні діє легальний, збалансований ринковий механізм, що забезпечує справедливий розподіл благ серед різних соціальних груп, запобігаючи зловживанням з боку чиновників.

Нова Зеландія активно інтегрувалася у міжнародну антикорупційну діяльність, ратифікувавши ключові міжнародні конвенції, включаючи Конвенцію ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадовців у міжнародних ділових операціях і Конвенцію ООН проти корупції. У листопаді 2015 р. було прийнято Закон «Про організовану злочинність та антикорупційне законодавство», який включає низку важливих законодавчих змін. Цей закон, зокрема, спрямований на боротьбу з відмиванням коштів, хабарництвом і злочинами, пов'язаними з наркотиками та торгівлею ними. Законодавчі зміни значно посилили здатність Нової Зеландії, ефективно протидіяти корупції на всіх рівнях. Завдяки ним, Данія та Нова Зеландія утримують високі позиції в антикорупційних рейтингах світу, слугуючи якісним прикладом для інших країн у побудові відкритих і прозорих систем державного управління [49].

Наразі основним правоохоронним органом, який спеціалізується на боротьбі з корупцією в Новій Зеландії, є Управління з боротьби з великим

шахрайством (SFO – Serious Fraud Office). Цей орган наділений значними повноваженнями, зокрема правом перевіряти доходи та витрати громадян, що дозволяє ефективно протидіяти корупційним проявам. SFO працює з невеликим штатом (всього 50 співробітників), з яких 90 % становлять судові та фінансові слідчі, а також бухгалтери-криміналісти й спеціалісти в області фінансів. SFO має доволі широкий спектр повноважень, серед яких право допитувати будь-якого громадянина країни, незалежно від його посади або сфери діяльності, якщо це потрібно для розслідування. Підозрювані, які дають свідчення SFO, зобов'язані відповідати на запитання та завжди надавати докази, навіть якщо, це може викрити їхню провину. Свідків також можуть змушувати відповідати (на питання), навіть під примусом. Відмова виконувати ці вимоги може призвести до кримінальної відповідальності, що включає штрафи або навіть тюремне ув'язнення, хоча наразі таких випадків ув'язнення у Новій Зеландії ще не зафіксовано. SFO тісно співпрацює з національною поліцією, Агентством по боротьбі з організованою та фінансовою злочинністю, Міністерством юстиції, Департаментом внутрішніх справ, Офісом Генерального прокурора та іншими правоохоронними й контролюючими установами (для забезпечення якісної/ефективної протидії корупції) [39]. Взагалі, профілактику корупції здійснюють традиційними способами, серед яких – розмежування державного сектора та бізнесу, прозорість роботи державних органів, незалежність ЗМІ тощо.

Сприяння високим етичним стандартам серед чиновників у Новій Зеландії, активно підтримується різними ЗМІ. У країні видається понад 140 газет і 230 журналів, більшість із яких належить громадським організаціям або приватним особам. Журналісти часто публікують матеріали про витрати держслужбовців на нерухомість та інші цінності. Якщо опубліковані дані про спосіб життя чиновника, що не відповідає його офіційним/прямим доходам, викликають суспільний резонанс, це може призвести до його звільнення. Подібно до Данії, Нова Зеландія робить значний акцент на підвищенні правової обізнаності громадян, переконуючи, що корупція не є прийнятним

способом вирішення проблем. Для цього в країні регулярно проводяться конференції та семінари, де громадян ознайомлюють з антикорупційною політикою держави, а також з правилами та порядком подачі різних скарг на випадки корупції або шахрайства [6, с. 195].

У Китаї одержання хабара є кримінально караним злочином, причому китайське процесуальне законодавство визначає цей термін досить широко. Наприклад, під «одержанням хабара» розуміють: 1) випадки, коли державний службовець вимагає від інших передачі йому майна або цінностей, а також коли він отримує різні матеріальні вигоди, які йому не належать, зокрема неправомірно набуває комісійні або агентські винагороди; 2) прийняття держслужбовцем незаконних грошових, матеріальних, електронних (крипта) або інших винагород у вигляді хабарів; 3) неправомірні дії представників різних державних органів, компаній, підприємств, виробничих організацій та народних об'єднань, які полягають у вимаганні чи незаконному отриманні майна третіх осіб, або отриманні інших видів матеріальних вигод; 4) отримання необлікованих активів чи коштів, не зафіксованих на їхньому розрахунковому рахунку до того, а також нелегальне прийняття комісійних чи агентських винагород у будь-яких формах; 5) системне зловживання повноваженнями службовцями задля отримання незаконних/грошових або інших матеріальних винагород для себе, членів своєї родини чи колег по роботі. Таким чином, китайське законодавство охоплює широкий спектр неправомірних дій, що передбачають отримання різних матеріальних вигод і визначає сувору відповідальність за такі правопорушення (включно із смертною карою) [85, с. 226].

У Китаї юридична сутність хабарництва, полягає в передачі майна державному службовцю з метою отримання дарувальником неправомірних вигод. Це включає в себе, також будь-яку виплату комісійної або агентської винагороди чиновнику під час здійснення економічної діяльності. Покарання за дачу хабара в Китаї, може включати позбавлення волі на строк до п'яти років. У крайніх випадках, коли йдеться про хабарництво або розкрадання

державних коштів на суму понад мільйон доларів США, то китайське національне законодавство передбачає найвищу міру покарання – розстріл, а також конфіскацію всього майна. За менші хабарі посадовцям призначаються різні штрафи, позбавлення волі або усунення з посад.

Натомість в Австралії, антикорупційна профілактика покладається на правоохоронні органи, муніципальні та громадські структури. Однак, на федеральному рівні за боротьбу з корупцією відповідають прокуратура, «Комісія з боротьби зі злочинністю», «Федеральна поліція», розвідувальні й безпекові служби, омбудсмен, а також спеціальні комісії, які контролюють правозастосування та профспілкову діяльність. Ці структури зосереджуються на профілактичних заходах, часто відповідаючи на ініціативні звернення своїх громадян.

В окремих австралійських штатах створені незалежні антикорупційні комісії та омбудсмени, які зосереджуються на різних галузях економіки. Вони проводять роз'яснювальну роботу серед громадян і надають правову допомогу з питань корупції, сприяючи формуванню етичної атмосфери, яка стимулює приватних осіб та організації до протидії корупції. Регіональні антикорупційні органи проводять освітні заходи як дистанційно, так і в муніципалітетах, навчальних закладах, медичних установах, судах, а також у державних і приватних організаціях тощо. Навчальні програми включають як теоретичні основи боротьби з системною корупцією, так і практичні рекомендації, адаптовані під конкретну аудиторію [25, с. 29].

В Австралії система антикорупційної профілактики охоплює різні види консультацій та підтримки громадян через різні онлайн-форуми, на яких громадяни можуть дізнатися про механізми протидії корупції та звернутися за допомогою. Ці форуми функціонують як постійні вебресурси, надаючи користувачам доступ до консультацій та можливість обговорювати питання, що пов'язані з прозорістю та етичністю в державному секторі. Найбільшим організованим заходом антикорупційного спрямування є Конференція з протидії корупції в австралійському держсекторі, яка відбувається кожні два

роки. Її проводять антикорупційні комісії трьох найбільших штатів: Нового Південного Вельсу, Квінсленду та Західної Австралії. Окрім того, Австралія є активним учасником міжнародних і регіональних ініціатив з антикорупції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, що дозволяє країні переймати найкращі світові практики та налагоджувати співпрацю з іншими технологічно розвинутими країнами регіону.

Франція, у свою чергу, приділяє особливу увагу моральній та правовій відповідальності службовців перед суспільством. У чинному французькому законодавстві, навіть передбачено відповідальність за (так зване) «пасивне хабарництво». Тобто прийняття чиновником вигоди від третьої сторони в обмін на рішення чи відмову від його ухвалення на користь цієї особи. Це стосується виборних осіб, які представляють громадян, а також посадовців, що здійснюють державні повноваження. Така поведінка кваліфікується як кримінальний злочин, якщо службовець використовує своє владне становище для отримання державних нагород, наприклад для себе, своїх близьких або для отримання інших привілеїв чи вигідних рішень. Покарання за «пасивне хабарництво» у Франції передбачає позбавлення волі на строк до десяти років і значний штраф.

Додатково у Франції закон чітко регулює діяльність державних службовців, які працюють на керівних посадах у державних компаніях. Зокрема, забороняється отримувати особисту вигоду від незаконних операцій, пов'язаних із діяльністю цих компаній. Наприклад, чиновник не має права використовувати своє службове становище для впливу на рішення щодо ліквідації компанії чи здійснення фінансових операцій, які приносять йому особисту матеріальну вигоду. За такі дії, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років і накладення великого фінансового штрафу. Окрім того, службовці державних органів несуть відповідальність за організацію недобросовісної конкуренції. Це може включати ухвалення законодавчих актів або рішень, спрямованих на створення привілейованих умов для певних компаній у різних тендерах чи

угодах, які укладаються з різними державними структурами. Така поведінка службовців також є кримінально караною та служить засобом контролю, що сприяє створенню чесного та прозорого бізнес-середовища в країні загалом [24, с. 321].

Таким чином, узагальнюючи цей світовий досвід антикорупційної боротьби, можна визначити ключові напрями для ефективних реформ в сучасній Україні:

- чесне та відповідальне державне управління: потрібно спростити бюрократичні процеси та забезпечити прозорість державних рішень. Це можливо через справедливі податкові режими, а також прозорі пільги та субсидії, замість дозволів і обмежень від окремих структур.
- незалежність судової системи: створення повністю незалежної судової гілки влади є одним з основних кроків для забезпечення правосуддя без впливу корупційних інтересів.
- високі етичні стандарти для посадовців: потрібно запровадити механізми контролю за дотриманням етичних норм і стандартів у діяльності всіх державних службовців.
- соціальний захист держслужбовців: забезпечення конкурентного рівня заробітної плати та соціального пакету, однозначно сприятиме зниженню корупційної спокуси серед посадовців.
- свобода національних ЗМІ та залучення громадян: незалежні ЗМІ мають вільно висвітлювати корупційні випадки, а суспільство обов'язково брати участь у моніторингу та контролі за державними структурами та підприємствами.
- посилення національного антикорупційного законодавства: потрібні закони, що підвищують ризики покарання за корупційні дії, а також належне та швидке забезпечення їх реалізації.
- економічні стимули для службовців різних рангів: створення умов для збільшення доходів держслужбовців без порушення етичних норм і законів України.

- конкуренція у державному секторі: варто уникати дублювання функцій між державними структурами та заохочувати здорову конкуренцію серед працівників держсектору.
- зміна суспільного ставлення до корупції: варто системно вести освітню роботу інформаційного характеру, формуючи негативне ставлення в українців до корупції та хабарництва.
- широке інформування громадян держави: необхідно забезпечити доступність правової інформації та чітко пояснювати громадянам їхні права та обов'язки.

Отже, для України критично важливо розробити єдину державну стратегію боротьби з системною корупцією, яка чітко окреслить необхідні політичні, економічні, соціальні та правові кроки. Важливо забезпечити незалежну роботу судової влади, новостворених антикорупційних органів і відомств, зрештою змінити ставлення суспільства до корупції через освітню діяльність і прозорість дій державного апарату та егалітарного класу держави. Водночас, обов'язково використовувати міжнародний досвід і ефективні світові практики для боротьби з корупцією та хабарництвом на всіх рівнях з метою оздоровлення національної економіки, політики й громадянського суспільства в державі вцілому.

3.2. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні

Особливо небезпечний вплив корупції проявляється у підриві моральних засад суспільства шляхом деформації етичних цінностей, інтересів і потреб окремих громадян та осіб, які здійснюють публічні функції. Саме ця властивість є підґрунтям і негативним фоном для подальшого визначення корупційної поведінки. При практичній реалізації антикорупційних механізмів морально-ідеологічного спрямування, важливим є розуміння того факту, що корупція починає здавати свої позиції лише тоді,

коли вплив чинного закону підкріплюється моральним осудом і моральною нетерпимістю до тих, хто постійно використовує своє службове становище для отримання особистої вигоди. Лише тоді корупційні явища набувають яскраво вираженого негативного емоційного забарвлення.

В умовах впровадження новітніх елементів ринкової економіки, технологічної та методичної інтеграції й взаємодії органів державної влади з комерційними структурами, державні службовці не повинні втрачати свої специфічні риси, які завжди якісно відрізняють їх від представників інших організацій і громадських інститутів (тобто, служити громадським інтересам і потребам всіх громадян країни, робити людям добро й віддано відстоювати інтереси України).

Щоб уникнути конфлікту інтересів та забезпечити таке «служіння» в умовах змін, необхідно особливу увагу приділяти саме процесам формування моральних принципів і цінностей державних службовців. В іншому випадку державну службу неминуче підкорює корупція та різні зловживання, що пов'язані з можливістю розпоряджатися економічними та адміністративними ресурсами. Окрім цього, в Україні досить тривалий час констатується криза довіри майже до всіх державних інституцій, що обумовлює необхідність підвищити наукову увагу до морального контекста державної служби. Адже, довіра громадян – одна з фундаментальних основ ліберальної демократії.

Прикрим є той факт, що в Україні багато посадових осіб мають неясне або спотворене уявлення про професійну етику державного службовця, або ставляться до неї з публічною зневагою. Ті ж, хто прагне керуватися нормами службової моралі та спрямовувати внутрішні й зовнішні існуючі ресурси на досягнення бажаного результату на користь суспільства, змушені постійно протистояти деструктивним явищам існуючої бюрократичної системи. Тому вкрай важливим є створення особливого (новітнього) механізму контролю над дотриманням етичних норм, що враховує специфіку саме морального регулювання поведінки чиновника.

Стійке будівництво морального фундаменту державної служби в даних країнах, розпочиналося зі створення етичного кодексу як нормативного документа, що «містить систему етичних принципів, норм і правил, якими повинні керуватися державні службовці у своїй професійній діяльності. Це був перший, але необхідний етап в тривалому процесі формування корпусу державної служби, як інституту суспільного служіння» [88, с. 170].

Першим кроком України (у даному напрямі) було затвердження КМУ «Правил етичної поведінки державних службовців», що ґрунтуються на положеннях Конституції України, законодавства про державну службу та спрямовані на запобігання корупції й відновлення суспільної довіри до діяльності державних органів і посадових осіб [3, с. 61]. За основу акту взята введена в Польщі модель забезпечення максимальної прозорості тієї чи іншої діяльності державних органів.

Прийняття Постанови вводить єдині обов'язкові вимоги до стандартів етичної поведінки та доброчесності в діяльності державних службовців, а також буде сприяти недопущенню тиску з боку представників бізнесу, або політичних кіл на посадових осіб всіх державних органів. Відповідно до зазначеного нормативного документа, державні службовці повинні служити державі та суспільству, гідно себе вести, бути політично нейтральними, а також виступати взірцем доброчесності, лояльності, прозорості, підзвітності та благочестивій сумлінності.

Також цей документ передбачає чесну службу та вірність державі, забезпечення державних інтересів, повагу до гідності інших осіб, ввічливість та дотримання високої політичної культури спілкування, доброзичливість і запобігання конфліктним ситуаціям з громадянами. Окрім того, документом передбачається неприпустимість конфлікту між публічними і особистими інтересами, нерозголошення особливої інформації. Саме тому, регулювання службової поведінки чиновників на морально-ціннісному рівні та жорсткий контроль за дотриманням ними високих етичних стандартів є необхідними умовами для реального підвищення якості державного управління в Україні,

покращення соціальної ефективності держави вцілому (а в підсумку), навіть підвищення по відношенню до нього рівня суспільної довіри.

Етика державного управління як нормативна основа державно-владної діяльності, стосується таких основних проблем управління: 1) справедливий соціальний устрій суспільства та держави; 2) взаємні права та обов'язки керівників і громадян; 3) фундаментальні права людини та громадянина; 4) розумне співвідношення свободи, рівності й справедливості. У свою чергу, функціонування сучасного державного апарату фактично неможливо уявити без раціонально розроблених, чітко визначених і обов'язкових формальних правил і без суворої професіоналізації механізмів управління. Інструментом і механізмом такої сталої професіоналізації, можуть бути державні службовці, діяльність яких (системно) ґрунтується на високих принципах професійної компетентності, ієрархії та спеціалізації функцій [55, с. 11].

Як система норм поведінки і правил у державно-службових відносинах, професійна етика державного службовця у загальному вигляді, являє собою сукупність найбільш придатних, глибоко усвідомлених і конкретизованих норм загальнолюдської моралі та етики. Вона є антикорупційним підґрунтям, що забезпечує ступінь довіри до більшості владних структур, націленість діяльності органів державного управління на розбудову ліберально-демократичної держави, реалізацію принципів гуманізму, прагнення до соціальної справедливості та рівності, прозорості, дотримання прав людини.

Після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України в 2024 р., питання запобігання та протидії корупції перестало бути на певний час актуальним. Наразі, Україна відчайдушно чинить опір російському агресору, а питання існування українського народу (взагалі) вирішувалось в перші місяці війни на полі бою (на що, направили всі свої зусилля мільйони українців). Проте, опісля перших перемог і відносної «нормалізації» життя, події всередині країни показали, що корупція не каналізувалася, а навпаки – набрала нових форм. У зв'язку з одночасною відбудовою та відновленням країни, необхідно тепер вживати кардинальні заходи з подолання корупції.

Збільшувати зусилля з удосконалення антикорупційної системи, оскільки прийнятих до цього часу дій, явно виявилось абсолютно недостатньо.

Антикорупційна діяльність сьогодні є критично важливою складовою військової перемоги, відновлення економіки та інтеграції України до ЄС. У воєнний час питання боротьби з корупцією набуває ще більшої актуальності, адже прозорість і ефективність управління стають основою для міжнародної підтримки та довіри до України. Боротьба з корупцією не повинна зводитися до викриття окремих посадовців. Необхідно руйнувати корупційні схеми, які дозволяють такі дії, забезпечувати дієвий контроль і моніторинг, вивчати причини хабарництва та створювати (на законодавчому рівні) ефективні запобіжники. Це передбачає комплексний підхід до запобігання корупції та формування культури доброчесності.

Важливим елементом сучасної антикорупційної політики в Україні є вдосконалення чинного антикорупційного законодавства. Лише системний підхід до протидії корупції та хабарництву, забезпечить сталий розвиток держави, її економічне відновлення та успішну європейську інтеграцію [9, с. 94]. Для посилення антикорупційної політики в Україні ВРУ в червні 2022 р., прийняла Антикорупційну стратегію на 2021–2025 рр., яка є своєрідною дорожньою картою для державних органів влади, які повинні керуватися її положеннями задля досягнення результатів, передбачених нею [37, с. 56].

Сутнісні засади державної антикорупційної політики, закладені в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 рр., й спрямовані на пришвидшення реформ у сфері боротьби з корупцією. На основі аналізу зарубіжного досвіду та положень цієї стратегії, можна виділити ключові напрями вдосконалення антикорупційної політики України, зокрема її новітнього антикорупційного законодавства. Одним із її ключових пріоритетів є покращення правового й інформаційного забезпечення діяльності органів, що протидіють корупції. Оскільки антикорупційне законодавство охоплює норми різних галузей права (конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного тощо) і є

досить динамічним конструктом, необхідно наразі забезпечити постійний (ефективний) моніторинг ефективності впроваджених заходів.

Важливою задачею є консолідація законодавчих актів, що регулюють антикорупційну діяльність. Це дозволить уникнути дублювання функцій державних органів, які займаються боротьбою з корупцією. Окрім того, низька ефективність існуючих антикорупційних структур, напрямку вказує на доцільність створення єдиного органу, який був би незалежним від усіх гілок влади та об'єднав би функції різних антикорупційних інституцій. Такі заходи відразу сприятимуть посиленню системності й ефективності антикорупційної політики України [41, с. 67].

Реформування законодавства у сфері виборів є важливим завданням, яке передбачає врегулювання процесів фінансування політичних партій та рухів і забезпечення їх сталої прозорості. Зокрема, необхідно запровадити механізми аудиту поточної та передвиборчої фінансової звітності партій. У законодавстві слід передбачити чіткі норми для запобігання виникненню конфлікту інтересів серед політиків і чиновників, які обіймають виборні посади.

Критичним є реформування законодавства України про публічну службу. Це передбачає вдосконалення механізмів протидії корупційним діям у державних органах. Реформування державної служби повинно включати підвищення прозорості, зміцнення правових інструментів протидії корупції та залучення громадських інститутів до процесу запобігання зловживанням.

Окремим/складним напрямком є врегулювання проблеми внутрішнього (і транснаціонального лобізму), зважаючи на тісні зв'язки бізнесу та влади в Україні. Для ефективної боротьби з корупцією необхідно прийняти ще один (додатковий) закон про лобізм, в якому проглядатиметься:

- чітко визначено поняття лобізму (і транснаціонального лобізму);
- встановлено правила й процедури його лобіювання;
- окреслено коло його суб'єктів, які мають право займатися цією діяльністю.

Водночас, прозорість діяльності всіх державних органів, потребує значного посилення, а це (в свою чергу) в себе включає:

- впровадження стандартів доступу до публічної інформації через систему «відкритих даних»;
- забезпечення прозорості діяльності всіх державних підприємств, особливо у видобувній галузі та будівельному секторі;
- підвищення індексу відкритості бюджету.

Необхідно також врегулювати питання розшуку та конфіскації майна, здобутого різним корупційним шляхом. Йдеться про швидке вдосконалення механізмів конфіскації майна осіб, які ухиляються від правосуддя, чи майна, отриманого внаслідок злочинної діяльності. Це потребує внесення змін до чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства, що дозволить ефективніше повертати незаконно отримані активи в бюджет держави. Такі заходи значно сприятимуть посиленню боротьби з корупцією, прозорості державного управління і зміцненню кредиту довіри до публічних інституцій [41, с. 69].

Одним із пріоритетних напрямів реформ в Україні є впровадження ефективних правових заходів у чинних рамках судової реформи. Її метою є підвищення ефективності роботи судової влади та інститутів правосуддя, що сприятиме зміцненню суспільної довіри до них. Важливим завданням є створення системи підготовки фахівців у сфері антикорупційної діяльності. Зокрема, доцільним є запровадження якісної спеціалізації «Антикорупційна діяльність» у вищих навчальних закладах України. Це дозволить готувати кваліфікованих кадрів для роботи в антикорупційних органах. Для зміцнення антикорупційної культури необхідно розробити й реалізувати національну програму з формування неприйняття корупції в українському суспільстві. Програма має включати широке інформування громадян про методи протидії корупції та навчання з метою формування в населення «імунітету» до її системних/культурних проявів.

Особливу увагу слід приділити вдосконаленню механізмів проведення сучасної антикорупційної експертизи. Це передбачає розробку методології та рекомендацій щодо її якісного та швидкого проведення, а також створення типової «державної антикорупційної програми» для різних юридичних осіб. Ключовим елементом реформування є впровадження сучасних механізмів електронного декларування. Невідворотність цього процесу є важливою умовою прозорості системи державного управління. А запровадження електронного декларування, забезпечить більш ефективний контроль за доходами посадових осіб і зменшить можливості для корупційних дій.

Отже, реалізація всіх цих заходів сприятиме підвищенню ефективності боротьби з системною корупцією, покращенню управління та формуванню правової української держави. Означений вище перелік різних заходів, щодо удосконалення антикорупційного/національного законодавства в Україні (наприклад), звичайно не є вичерпним. Проте їх швидке запровадження дозволить суттєво покращити існуючу антикорупційну політику в Україні. Окрім того, такі політико-правові й управлінські заходи, будуть активно сприяти гармонізації національного антикорупційного законодавства.

3.3. Шляхи вдосконалення механізмів запобігання та протидії корупції в Україні

Вдосконалення державної антикорупційної політики в Україні має базуватися на покращенні антикорупційного законодавства та усвідомленні соціальних механізмів, що спричиняють корупцію. Водночас дослідження показують, що головною проблемою є не стільки недосконалість чинного законодавства, скільки його неефективне впровадження. Сучасні науковці зазначають, що в Україні антикорупційна політика доволі часто замінюється імітаційними діями. Зазвичай всі нові антикорупційні ініціативи, слідує типовій моделі, яка в себе включає:

- критику або заперечення результатів попередників у боротьбі з корупцією;
- створення багатьох консультативних органів для розробки антикорупційної політики;
- прийняття концепцій, стратегій і законопроектів, більшість з яких ніколи не реалізуються;
- проведення показових переслідувань корупціонерів, переважно середніх і низових чиновників, або яскравих опозиційних діячів;
- несистемні акції, спрямовані на реформування правоохоронних органів, наприклад, ліквідацію ДАІ чи реформу Митної служби тощо, які не завершуються реальними змінами через політичні інтереси.

Корупція є багаторівневим і комплексним явищем, що не може бути пояснена або вирішена одним фактором. Вдосконалення антикорупційної політики вимагає комплексного підходу, який включає нормативно-правові та інші інституційні заходи політичного характеру. Проте, завжди ключовою перешкодою є відсутність політичної волі до справжніх змін, збоку чинної влади. Попри міжнародний тиск і вимоги ЄС, недостатність реальних дій перетворює антикорупційну політику України на імітаційне/політичне шоу. Це спричиняє надзвичайно високий рівень корупції в Україні, що порушує права власності, підриває довіру до судової системи, сильно ускладнює законодавчий процес, зрештою стає серйозною перешкодою для становлення постіндустріального суспільства.

Корупція не лише стримує внутрішній розвиток країни, але й створює значні виклики для її міжнародної репутації та співпраці [32]. У зв'язку із цим, влучним видається зауваження Лі Кван Ю, що «проголошувати високі моральні принципи, тверді наміри побороти корупцію дуже легко, але жити згідно з цими найкращими намірами вже важко. Для цього потрібні сильні лідери та рішучість боротися з усіма порушниками без винятків» [32, с. 96].

З приводу останнього слід також зазначити, що в прийнятому 14 жовтня 2014 р. Законі України «Про засади державної антикорупційної

політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр.» визначено, що ключові рекомендації ГРЕКО та ЄС щодо утворення антикорупційних інституцій, проведення реформ прокуратури, державної служби, створення систем контролю щодо запобігання конфлікту інтересів і доброчесності активів посадовців, так і залишилися повністю невиконаними [29].

Можливо, саме тому, вищим політичним керівництвом нашої країни було прийняте рішення про створення окремого спеціалізованого органу, діяльність якого спрямована на боротьбу з корупцією. Під час створення спеціалізованого антикорупційного органу в Україні важливо враховувати, що механічне впровадження іноземних моделей без адаптації до політичних, культурних, соціальних, економічних і правових особливостей країни, може виявитися неефективним. У розробці вітчизняної антикорупційної моделі в Україні, частково використано універсальний підхід, що поєднує превентивні та репресивні функції в рамках різних інститутів.

Для прикладу, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) відповідає за протидію кримінальним корупційним злочинам, особливо тим, що вчиняються високопосадовцями, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. До його компетенції входять різні оперативно-розшукові заходи, досудові розслідування, а ще різностороння інформаційно-аналітична робота, що спрямована на виявлення та усунення причин і умов системної корупції.

Натомість, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), виконує вже виключно аналітичні, методологічні, координаційні та моніторингові функції. Його діяльність (насамперед) спрямована переважно на попередження корупції через вдосконалення процедур і контроль за їх дотриманням. Консультативну роль тут виконує «Національна рада з антикорупційної політики», яка діє при Президентові України. Вона (юридично й політично) забезпечує координацію антикорупційної діяльності та вироблення стратегічних рішень.

Таким чином, антикорупційна модель в Україні включає в себе кілька

спеціалізованих інститутів, кожен із яких виконує визначені функції, що сприяє комплексному підходу до боротьби з корупцією [29]. Окрім того, відповідно до чинного законодавства України, Міністерство внутрішніх справ України (МВСУ) бере участь в боротьбі з корупцією в межах своєї компетенції, а в завдання Служби безпеки України (СБУ) вже входить виявлення, припинення, розкриття корупційних злочинів та їх запобігання.

Вдосконалення державної антикорупційної політики, також потребує врахування важливого аспекту: будь-яка система наявних заходів державного управління, що спрямована на боротьбу з корупцією, передбачає певне примусове обмеження свободи громадян країни. Це викликано необхідністю впровадження правил і механізмів, які регулюють поведінку й діяльність суб'єктів у різних сферах. Завдання відповідального уряду полягає в тому, щоб забезпечити оптимальний баланс між потенційними (негативними) і можливими наслідками обмеження прав і свобод людини та перевагами, які громадяни отримують у результаті ефективної антикорупційної політики.

Історичні приклади демонструють, як такі обмеження можуть стати основою для стабілізації ситуації та економічного розвитку. Наприклад, Велика депресія в США (1929–1933 рр.) спонукала уряд запровадити жорсткі регуляторні заходи, які обмежували необмежене прагнення бізнесу до прибутку, але водночас забезпечили економічне відновлення. Аналогічно, у випадках, коли інтереси бізнесу зосереджуються на швидкому отриманні прибутку, держава змушена застосовувати не популярні заходи податкового стимулювання інвестицій у стратегічні об'єкти, або ж спробувати розвивати їх, за рахунок суспільних коштів. Ці дії, хоча й обмежують певні свободи, сприяють реалізації довгострокових національних інтересів держави.

Разом з тим, впровадження обмежень на права та свободи людини, можливе лише за умов суспільного консенсусу між державою та свідомими громадянами. Цей консенсус є ключовим для успішного партнерства між державним і приватним секторами, яке й виступає основним принципом розвитку сучасного постіндустріального суспільства. Лише демократичним

шляхом (взаєморозуміння та співпраці), держава може забезпечити сталий розвиток, мінімізуючи негативні наслідки та швидко отримуючи максимальні переваги від антикорупційних реформ.

У Розділі X Закону України «Про запобігання корупції» на юридичних осіб покладено обов'язок щодо забезпечення розробки та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання та протидії корупції у їх діяльності. При цьому, керівники державних, комунальних підприємств і господарських товариств, у яких державна або комунальна частка перевищує 50 %, середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період може перевищує 70 млн грн., та юридичних осіб, які є учасниками попередньої кваліфікації, або учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель», в обов'язковому порядку повинні затверджувати антикорупційну програму. Для реалізації зазначеної програми у таких юридичних особах, обов'язково має запроваджуватися посада Уповноваженого з антикорупційної програми (ч. 5 ст. 62 Закону) [57].

Встановлення обов'язкової посади Уповноваженого з антикорупційної програми у багатьох юридичних осіб, як передбачено відповідним Законом, викликає постійні суперечки щодо його відповідності принципу свободи підприємницької діяльності тощо, закріпленому в Господарському кодексі України. Проте така вимога є обґрунтованою, враховуючи міжнародну практику. У багатьох західних країнах, великі компанії давно впроваджують антикорупційну політику через жорсткі санкції за порушення, що дозволяє їм залишатися конкурентоспроможними та уникати кримінальних наслідків. Україна (за бажанням) може скористатися цим досвідом, розробивши типову антикорупційну програму для юридичних осіб, яка має базуватися виключно на принципах системності, прозорості, конкурентності та конструктивності.

Вдосконалення антикорупційної політики в Україні має здійснюватися за кількома ключовими напрямками. Першим є наявність сильної політичної

волі керівництва держави, що є завжди визначальним фактором у реалізації ефективних антикорупційних механізмів. Політична воля проявляється в готовності впроваджувати реформи та досягати необхідних результатів, навіть у складних політичних умовах. Другим напрямом є формування довіри суспільства до антикорупційних заходів влади. Це вимагає політики повної нетерпимості до системної корупції, демонстрації швидких/судових результатів і ліквідації «символів корупції», таких як, наприклад, олігархи та корумповані чиновники, які користуються привілеями та судовим чи іншим імунітетом.

Ключовим заходом у боротьбі з корупцією є тотальний наступ на будь-які її прояви. Фрагментарні реформи зазвичай не дають якісних результатів через організовану протидію самої системи. Натомість, потрібен одночасний і масштабний комплекс дій, що реалізується швидко та ефективно. Такий підхід, чимось схожий на «бліц-криг», не дає можливості корумпованим елементам консолідувати сили для протидії. Впровадження цих заходів має ґрунтуватися на принципах прозорості, легітимності, відкритості й підтримки української громадськості, що дозволить створити довготривалу систему антикорупційної стійкості.

Четвертий напрям удосконалення державної антикорупційної політики, це залучення нових кадрів. Саме відсутність компетентних виконавців у сфері державного управління, часто стає критичною вадою та перешкоджає ефективному функціонуванню антикорупційної моделі [35]. Зрозуміло, що розв'язати кадрову проблему державних установ можна за рахунок залучення спеціалістів з досвідом роботи в приватному секторі чи закордону. Проте для стимулювання появи нового класу державних службовців і запобігання їх участі в корупційних мережах, мають бути передбачені шляхи забезпечення вказаних спеціалістів відповідною заробітною платою та фінансовими бонусами (за успішність в роботі). Адже адекватна винагорода життєво важлива для підтримки чесності та моралі політичних лідерів і вищих посадових осіб у будь-якій державі світу.

Водночас, враховуючи обмеженість державних фінансових ресурсів, сьогодні для України, це доволі складне завдання. Проте у Грузії його вдалося вирішити шляхом створення позабюджетного фонду, який на початковому етапі частково фінансувався за рахунок коштів «Інституту відкритого суспільства», Програми розвитку ООН, а також представників приватного сектора. Згодом підвищення ефективності системи оподаткування, надало змогу грузинській владі взагалі відмовитися від зазначеного фонду, зберігши конкурентний рівень зарплат і бонусів [20, с. 127].

У рамках удосконалення державної антикорупційної політики має бути забезпечена якість необхідних цьому процесу законів. Недоліки вітчизняного антикорупційного законодавства та недосконалість правової системи, «часто зумовлюються суперечливістю положень правових актів (іноді окремих законів), що дає змогу чиновникам створювати собі сприятливі умови для корупційних діянь шляхом шантажу громадян; незавершеністю положень правових актів, їх неоднозначністю, прогалинами, численними відсильними нормами до підзаконних актів органів виконавчої влади, що призводить до створення умов для корупції (поява нечітких, неоприлюднених інструкцій) [20, с. 129].

Відомо, що в оцінку ефективності правової норми включаються такі елементи, як соціально-корисний результат її дії, всі витрати матеріальних засобів, людської енергії та час для досягнення певної мети [20, с. 129]. Серед складових якості закону слід, також виділити: 1) несуперечливість; 2) однозначне тлумачення; 3) відповідність об'єктивно-існуючим соціальним зв'язкам; 4) вимога щодо вираження суспільно-корисних потреб; 5) забезпечення рівних умов для реалізації інтересів усіма суб'єктами права; 6) закріплення та захист суспільно прийнятних норм (правил); 7) спрямованість та стимулювання творчої діяльності людей [20, с. 227].

П'ятий напрям вдосконалення державної антикорупційної політики, передбачає обмеження ролі держави через заходи приватизації, дерегуляції та елементи податкової реформи. Прозорість і відкритість у приватизації

об'єктів державної власності, завжди розглядаються як важливий крок для підвищення довіри суспільства до державного управління. Це також слугує джерелом залучення нових/додаткових коштів (до державного бюджету), які можуть бути ефективно використані для фінансування пріоритетних проєктів чи створення резервних фондів. При цьому, приватизаційний процес має бути організований в державі таким чином, щоб мінімізувати ризики корупції та забезпечити конкурентність серед учасників.

Регуляторна функція державних установ, також підлягає переоцінці. Державні органи мають зосереджуватися лише на тих напрямках, де їхня діяльність є справді ефективною та необхідною для задоволення суспільних потреб. Установи з дуже низьким регуляторним потенціалом, чиї функції дублюються або є надмірними, повинні бути ліквідовані. Спрощення системи оподаткування та зниження податкового навантаження на приватний сектор, створять стимули для легалізації економіки, розвитку бізнесу й залучення іноземних інвестицій, що сприятиме збільшенню податкових надходжень до бюджету.

ЄС, наприклад, давно пропонує ефективний підхід до реформування державного управління, який орієнтується на зменшення державного сектора через приватизацію. Основною метою таких реформ є підвищення якості послуг, що надаються населенню, шляхом передачі їх у приватний сектор, який демонструє найвищу ефективність серед своїх конкурентів. Більшість країн ЄС успішно реалізували приватизацію в ключових галузях, таких як телекомунікації, енергетика, водопостачання, авіалінії, логістика, залізничні перевезення тощо. Цей досвід свідчить про те, що зменшення ролі держави може стати вагомим чинником у боротьбі з корупцією та краще стимулювати економічний розвиток [20, с. 231].

Шостим напрямом удосконалення державної антикорупційної політики має передбачатися прийняття нестандартних рішень, насамперед, це може стосуватися звільнення під заставу з-під варті осіб, засуджених за корупційні злочини [20, с. 231]. Одним із таких напрямів вдосконалення державної

антикорупційної політики є впровадження новітнього механізму звільнення корупціонерів під заставу. Це рішення може зменшити витрати державного бюджету на утримання таких осіб у в'язницях, особливо в умовах важкої фінансово-економічної ситуації в Україні. Однак цей механізм містить значні корупційні ризики, тому необхідно чітко визначити умови його застосування, розміри застави, а також забезпечити прозорість його використання, щоб уникнути створення нового джерела корупції самою державою.

Наступним напрямом є реалізація принципу «об'єднання та тісної взаємодії», що передбачає узгодженість дій між ключовими політичними фігурами та інституціями. Це включає тісну співпрацю Президента України та уряду, чітке розмежування повноважень НАБУ і НАЗК, а також регулярні засідання «Національної ради з питань антикорупційної політики». Така взаємодія сприятиме посиленню антикорупційної роботи та усвідомленню важливості цієї проблеми на всіх рівнях.

Адаптація міжнародного досвіду є важливим етапом у вдосконаленні антикорупційної політики України. При цьому, варто враховувати як успішні практики, так і помилки інших країн. Наприклад, досвід (того ж) Гонконга та Сінгапуру є корисним на етапі становлення антикорупційних органів. Проте їхні сучасні моделі, розроблені в умовах невеликих територій та специфічних економічних реалій, тому не можуть (безпосередньо) бути застосовані в сучасній Україні.

Технологічні досягнення становлять ще один перспективний напрям. Їх впровадження дозволить зменшити кількість контактів громадян України із корумпованими чиновниками, що знижує (можливі) ризики корупції, а також підвищить прозорість і ефективність моніторингу якості адміністративних послуг. Проте, для цього необхідно залучати висококваліфікованих кадрів, здатних забезпечити ефективне використання нових технологій.

Стратегічна комунікація із суспільством завершує основні напрями вдосконалення антикорупційної політики держави. Вона передбачає активне врахування громадської думки, обмеження можливостей для одноосібного

ухвалення рішень корумпованими посадовцями та забезпечення прозорості всіх етапів прийняття політичних рішень. Завдяки публічному обговоренню альтернативних варіантів і рішень, а також застосуванню чітких критеріїв оцінки їхньої ефективності, можна сконструювати нову довіру українського суспільства до антикорупційних ініціатив і підвищити їхню результативність.

Ключем до повної зміни суспільної свідомості в аспекті вдосконалення державної антикорупційної політики є знищення самих символів корупції та демонстрація реальних/справжніх результатів антикорупційної протидії. Тому інформування політиками й високопосадовцями громадськості про результати провадження державної антикорупційної політики з наведенням її конкретних результатів, зокрема щодо розслідуванням всіх резонансних корупційних справ за участю високопоставлених корумпованих чиновників, забезпечує донесення до широких мас позиції влади щодо неприйнятності корупції та стає сигналом необхідності змін у поведінці окремої людини й усього суспільства. Підґрунтям державної антикорупційної політики мають стати показники сприйняття громадськістю корупційних проявів та оцінка їх суспільної небезпеки [20, с. 232]. Тому, вкрай необхідно започаткувати та популяризувати проведення громадських слухань щодо проблем реалізації державної антикорупційної політики в різних сферах суспільного життя.

Висновки до розділу 3

Формування інституційної основи антикорупційної політики в Україні, характеризується періодичним створенням і ліквідацією численних/подібних антикорупційних органів із різним статусом і підпорядкуванням тощо. Їхня діяльність, здебільшого, обмежувалася дорадчими функціями та відомчими інтересами. Окрім того, національна антикорупційна система мала риси розпорошеності та дублювання функцій, що проявлялося у перекриванні

повноважень. Наприклад, між Урядовим уповноваженим з питань протидії корупції та Міністерством юстиції України (МЮУ).

Серед найважливіших досягнень у сфері розбудови антикорупційної політики можна виділити наступні: 1) законодавче закріплення категорійно-понятійного апарату; 2) криміналізацію всіх форм корупційних злочинів; 3) впровадження можливості притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб; 4) заміну терміна «хабар» на «неправомірна вигода», що охоплює як матеріальні, так і немайнові вигоди; 5) забезпечення процедури спеціальної конфіскації у разі предикатних злочинів; 6) публічний доступ до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення; 7) запровадження механізмів фінансового контролю через перевірку декларацій; 8) створення інституцій для контролю дотримання законодавства щодо конфлікту інтересів; 9) посилення гарантій анонімності та захисту викривачів; 10) поширення юрисдикції України на іноземців (і осіб без громадянства) у випадках корупційних злочинів; 11) визначення механізму виявлення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб і забезпечення повного доступу до «Державного реєстру речових прав на нерухоме майно»; 12) впровадження електронної системи подання й оприлюднення декларацій чинних українських посадовців і діючих політиків; 13) створення ключових антикорупційних органів: ДБР, НАБУ, НАЗК, САП.

ВИСНОВКИ

Отримані під час дослідження результати дозволяють сформулювати наступні висновки. Робота присвячена дослідженню та теоретичному узагальненню особливостей державної антикорупційної політики, зокрема в умовах постіндустріального розвитку суспільства. Основна увага приділена розробці принципів для вдосконалення цієї політики, враховуючи масштаби впливу корупції на державу та українське суспільство.

Державна антикорупційна політика розглядається як комплексна (цілісна) система, яка включає цілі, завдання, принципи, а також конкретні заходи та дії, що спрямовані на запобігання корупції та боротьбу з нею на всіх рівнях. Ця система охоплює як державне управління, так і інститути громадянського суспільства. У процесі аналізу різних підходів до розуміння корупції встановлено, що означене явище може трактуватися як у широкому значенні (як негативний прояв у сфері державної влади), так і у вузькому (як отримання особистої вигоди в професійній діяльності).

Ефективна антикорупційна політика базується на системності, яка передбачає взаємозв'язок між антикорупційними програмами, та цілісності, що забезпечує узгодженість різних структурних елементів. Основною метою цієї політики є створення дієвої системи, яка не лише запобігає корупції, але й усуває всі її наслідки, визначає передумови її виникнення та забезпечує незворотність покарання за такого роду злочини. Політико-правові принципи реалізації антикорупційної політики включають в себе державно-приватне партнерство, прозорість бюджетних операцій, конкурентний відбір партнерів і спрямованість на конструктивну співпрацю.

Водночас у роботі класифіковано моделі антикорупційної політики. За сутнісною концептуальністю вони фактично поділяються на тоталітарну, авторитарну, олігархічну, ліберальну, правову та демократичну. Попри те, ці моделі класифікуються за своєрідними історико-географічними кодами: західноєвропейська, азійська, африканська та латиноамериканська. Інший

підхід до класифікації – за типами корупційної взаємодії в ієрархічних системах: «батіг і пряник», «тотальна війна» та «псевдоліберальна». Встановлено, що Україна функціонує за олігархічною моделлю, у межах якої державний апарат використовується для приватно-корпоративних інтересів, що сприяє відчуженню влади від громадянського суспільства.

Однак, стрімкий розвиток постіндустріального суспільства, завжди накладає нові умови на реалізацію антикорупційної політики. Такі чинники, як новітня економіка знань, високий рівень технологічного розвитку, швидкість отримання та обробки інформації, зрештою соціальна нерівність, змінюють характер корупційних явищ. Виникають мережеві форми корупції, які базуються на неформальних зв'язках та не мають чіткої ієрархії. Проте, активно впливають на інститути влади та суспільну організацію. Водночас інноваційні технології та прозорість сприяють удосконаленню державної антикорупційної політики, покращують моніторинг і підзвітність.

Аналіз сучасного стану антикорупційної системи в Україні, також виявив низку певних недоліків, зокрема дублювання функцій між ключовими органами, відсутність координації та політичну конфліктність між ними. Попри наявність таких установ, як НАБУ, НАЗК, САП, ДБР тощо, їхня діяльність часто характеризується недостатньою незалежністю та обмеженим ресурсним забезпеченням.

Тому, для швидкого та ефективного вдосконалення антикорупційної політики в Україні, нами пропонуються кілька важливих рефлексійних складових. Це посилення політичної волі, створення довіри до влади через політику нульової толерантності до корупції, залучення нових кадрів із відповідними умовами оплати праці, підвищення якості національного законодавства, прозора приватизація та дерегуляція. Важливими є також нестандартні рішення: наприклад, умовне звільнення корупціонерів за умови сплати ними всіх необхідних штрафів, адаптація успішних міжнародних практик і впровадження новітніх технологій для мінімізації всіх контактів громадян із корумпованими чиновниками різних рівнів тощо.

Водночас, акцентується увага на необхідності стратегічної комунікації, залучення свідомої громадськості до обговорення антикорупційної політики та формування довгострокових рішень, які відповідатимуть як національним, так і міжнародним стандартам. На основі аналізу сучасного стану державної антикорупційної політики, нами стверджується, що головною перешкодою в досягненні прогресу щодо її реалізації є різні інституційні викривлення антикорупційної системи в цілому, які обтяжені недосконалою нормативно-правовою базою. Саме вона (здебільшого) часто призводить до формування сприятливого середовища для розростання та процвітання системної корупції та класичного хабарництва в усіх сферах суспільного життя української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфьоров С. М. Адміністративно-правова діяльність щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ. Х. : Золота миля, 2011. 372 с.
2. Антонова Л. В. Корупція як чинник загрози національній безпеці. Публічне управління та регіональний розвиток. 2021. № 12. С. 336–355.
3. Балакарева І. М. Прозорість та відкритість державного управління як базовий міжнародно-правовий стандарт протидії корупції // Корупція в Україні: Питання протидії. 2015. № 16. С. 55–71.
4. Балувєв Б. В. Яка корупційна модель потрібна Україні. Коментарі. Львівський портал. URL: <http://portal.lviv.ua/article/2012/09/21/000302.html>.
5. Бєвзо Г. А. Корупція як негативне соціальне явище у сучасному глобалізованому суспільстві. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Юридичні науки. 2021. № 11 (2). С. 65–70.
6. Березняк В. С. Борьба с коррупцией в Новой Зеландии: миф или реальность? Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 4. С. 193–198.
7. Бова А. Transparency International : індекс сприйняття корупції. Політ. менеджмент. 2004. № 1. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&-c=229> (дата звернення: 10.10.2024).
8. Боднарчук О. Скандинавський досвід у сфері боротьби з корупцією, наприкладі Швеції, Фінляндії. Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 279–284.
9. Боковикова Ю. В. Механізм протидії корупції. Теорія та практика держ. упр. : зб. наук. пр. / Нац. акад. держ. упр. При резидентіві України, Х., 2017. Вип. 1 (56). С. 92–99.
10. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період. К. : Ін Юре, 2014. 564 с.

11. Вальчук Ю. В. Корупція як соціально-політичне явище: стан і тенденції корупції в Україні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2020. № 3 (2). С. 50–54.
12. Вдовиченко Є. В. Сутність корупції, її принципи і властивості (філософський контекст). Актуальні проблеми філософії та соціології. 2016. Вип. 9. С. 15–19.
13. Веклич В. О. Правові принципи, адміністративно-правові форми й методи запобігання корупції в Україні. Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія : Юрид. науки. Херсон, 2017. Вип. 5, Т. 1. С. 190–193.
14. Волошенко А. В. Системна корупція: державні регуляторні імперативи протидії. Ефективна економіка. 2018. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_6_20 (дата звернення: 10.10.2024).
15. Ганжа Л. Інформаційний кодекс: реанімація приви́ду, який харчується мільйонами. Інтернет видання Газета «Українська правда». URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/06/26/7072512/> (дата звернення: 10.10.2024).
16. Гаращук В. М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні : монографія. Х. : Право, 2010. 144 с.
17. Гевель О. В. Датська антикорупційна стратегія. Зб. тез доп. учасників XIX Студент. Наук-практ. конф. інозем. мовами «Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід)», (20 квіт. 2018 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. Ун-т внут. справ. Х., 2018. 136 с.
18. Герасименко Л. В. Гармонізація національного кримінального законодавства з міжнародною антикорупційною стратегією. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2022. Вип. 55. С. 50–53.
19. Гурковський В. І. Зарубіжний досвід формування інформаційного суспільства : перспективи адаптації в Укаїні. Публічне управління: теорія та практика : Зб. наук. праць Асоціації докторів наук з держ. упр. 2018. № 2. С. 51–57.

20. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. При Президентіві України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.
21. Дехтярьова С. Боротьба з корупцією як невід'ємна складова становлення української державності. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. / редкол.: С. М. Серьогін (гол. ред.) та ін. Дніпропетровськ ДРІДУ НАДУ, 2008. № 4 (34). С. 86–96.
22. Домбругова А. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з корупцією. Юридичний вісник України. 2007. 13–19 січ. (№ 2). С. 12.
23. Євсюков О. П. Корупція та інші виклики соціально-економічній безпеці України. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2018. Вип. 5. С. 5–7.
24. Ємельянов В. М., Антонова Л. В., Івашова Л. М. Адміністративно-правові засади функціонування антикорупційного суду: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 16. С. 314–336.
25. Жулковський В. В. Аналіз законодавчого регулювання юридичної відповідальності за порушення антикорупційного законодавства в зарубіжних країнах. Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право. 2021. № 3. С. 18–30. С. 27.
26. Калінеску Т. В. Соціальна відповідальність. Сєверодонецьк : вид – во СНУ ім. В. Даля, 2015. 472 с.
27. Калугіна І. О. Суб'єкти формування, реалізації та забезпечення антикорупційної правової політики в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2021. Вип. 51. С. 19–24.
28. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: [Конвенція ООН, Міжнар. док. від 31 лист. 2003 р.]. Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. Київ : Парламент. вид-во, 2012. 624 с.

29. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : [Конвенція ООН, Міжнар. док. від 5 листоп. 2000 р.]. Міжнародно-правові акти у сфері протидії корупції : зб. док. / пер. з іноз. мов / заг. ред. В. М. Литвина. Київ : Парламент. вид-во, 2012. 624 с.
30. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.05.2023).
31. Корнієнко В. О. Інститути громадянського суспільства та Української держави: правові витоки . Актуальні проблеми держави і права. 2006. Вип. 29. С. 210–213.
32. Корупція : теоретико-методологічні засади дослідження / кер. авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
33. Михальченко О. М. Корупція як предмет історико-правового дослідження. Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. 2002. Вип. 17. С. 396–401.
34. Кофанов А. В. Корупція у сфері державного управління і економіки України: сучасний стан і трансформація. Криміналістика і судова експертиза. 2021. Вип. 66. С. 341–353.
35. Кравченко С. О. Технологічні аспекти впровадження суспільних реформ. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2019. Вип. 13. С. 164–178.
36. Легін А. В. Національне антикорупційне бюро України: структура, повноваження та функції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. № 54. С. 160–163.
37. Ліпич Л. Г., Рубльов В. В., Хілуха О. А., Кушнір М. А. Шляхи розвитку антикорупційної політики в Україні крізь призму науки публічного менеджменту. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34/2022. С. 53–60.
38. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка,

2004. 400 с.

39. Міщенко В. Рецепти антикорупційного успіху Нової Зеландії. Ресурсний центр ГУРТ. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/50782/>.

40. Молдован Е. Механізми подолання корупційних проявів у сфері державної служби. Державне управління та місцеве самоврядування. 2009. Вип. 2. С. 267–276.

41. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.

42. Новак А. М. Теоретико-методологічні засади формування базових принципів національної антикорупційної політики: постановка наукового завдання. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2018. Вип. 4. С. 15–19.

43. Нонік В. В. Антикорупційний досвід Китаю: від імперських часів до сьогодення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index>.

44. Нонік В. В. Базові методологічні складові формування та реалізації антикорупційної політики в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 1. С. 86–94.

45. Нонік В. В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 99–105.

46. Нонік В. В. Національне агентство з питань запобігання корупції як ключовий орган державної влади у системі побудови інституту доброчесності суб'єктів державного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 5. С. 85–90.

47. Нонік В. В. Типологія корупційних відносин: державно-управлінський погляд. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 99–102.

48. Нонік В. В. Формування інформаційно-аналітичного забезпечення протидії корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 18. С. 67–72.

49. Офіціальний сайт NZ Study Trips / Новая Зеландія. URL: <http://nzstudytrips.ru/nz – menee – corumpirovannaya – strana>.
50. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk> (дата звернення: 12.09.2024).
51. Офіційний сайт Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів URL: <https://arma.gov.ua/> (дата звернення: 11.09.2024).
52. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua> (дата звернення: 14.05.2023).
53. Офіційний сайт Посольства Королівства Данія в Україні. URL: <http://ukraine.um.dk/uk/about–denmark–ukr/political–and–social–affairs–ukr/>.
54. Пархоменко-Куцевіл О. І. Проблеми формування та розвитку Вищого антикорупційного суду України. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення. 2022. Вип. 1. С. 85–101.
55. Півень А. В. Етика державного службовця : метод. посіб. Одеса, 2010. 368 с.
56. Поуп Дж. Боротьба з корупцією : елементи системи державної непідкупності . Рівне : ТОВ «Планета-друк», 2011. 488 с.
57. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 18.09.2024).
58. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 рр.: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93> (дата звернення: 24.08.2024).
59. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора № 125 від 05.03.2020 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text> (дата звернення: 10.08.2024).
60. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII / Верховна Рада України (зі змінами). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 09.10.2024).

61. Про Національну раду з питань антикорупційної політики: Указ Президента України № 808/2014. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808/2014#Text> (дата звернення: 09.09.2024).

62. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: [Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V] // Офіц. вісн. України. 2006. 15 листоп. № 44. С. 10.

63. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря): [Закон України від 4 лют. 2004 р. № 1433-IV]. Офіц. вісн. України. 2004. 16 квіт. № 49. С. 14. Ст. 564.

64. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи (сутність, стан, проблеми) : монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2005. 166 с.

65. Рибалкін А. О. Політична корупція як загроза національній безпеці України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2. С. 41–46.

66. Родченко С. С., Говоруха К. В. Корупція як загроза економічній безпеці національної економіки. Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка. 2020. Вип. 3. С. 36–42.

67. Руденко О. М. Лобіювання – політична корупція чи суспільний компроміс. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 2. С. 77–83.

68. Сенюк А. С. Етичний аспект професійних стандартів української та зарубіжної журналістики. Культура народів Причорномор'я. 2007. № 101. С. 143–146.

69. Серьогін С. С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 «Механізми держ. упр.» / С. С. Серьогін ; Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Харків, 2010. 18 с.

70. Соловійов В. М. Історична генеза корупції. Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. 2011. № 5 (8). С. 22–26.

71. Соловійов В. М. Принципи законності – основа публічної влади та державного управління. Публічна влада та управління: принципи і механізми реалізації : монографія / за заг. ред. Н. Р. Нижник. Чернівці : Технодрук, 2008. С. 77–87.

72. Сорокіна Н. Напрями запобігання корупції в органах публічної влади на сучасному етапі державотворення. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 2. С. 259–267.

73. Соснін О. В. Свобода «для», свобода «в», свобода «від». Уряд. кур'єр. 2013. 17 трав. (№ 86). URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/svoboda-dlya-svoboda-v- svoboda-vid/>.

74. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку: Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії, 2007. 131 с.

75. Стець О. М. Механізм антикорупційного декларування в діяльності державних службовців. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2020. Вип. 45. С. 44–47.

76. Тіньков А. Л. Запобігання і протидія політичній корупції в системі державного управління України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 «Механізми держ. упр.» Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2013. 23 с.

77. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 233–246.

78. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у

системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації. Львів : Ахілл, 2008. 660 с.

79. Фоміна М. В. Корупція: сутність, причини, методологія оцінки. Академічний огляд [Донецького нац. ун-ту економіки торгівлі ім. М. Туган-Барановського]. 2012. № 2 (37). С. 36–44.

80. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». К. : Атіка, 2011. 424 с.

81. Хавронюк М. І. Я – проти такого Антикорупційного бюро! Або краще б ми адвокатували Закон про цивільну зброю // Укр. правда. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/12/29/7053683/>.

82. Хилевич І. Корупція як негативне явище в суспільстві / Всеукраїнська газета «Міграція». 2014. № 4. URL: <http://migraciya.com.ua/news/migraciinepravo/u-corruption-as-a-negative-phenomenon-in-society/>.

83. Хмара О. Про що сигналізують Україні нові дані Індексу корупції від Transparency International?. / Апостроф. 04.12. 2014. URL: <http://apostrophe.com.ua/article/politics/2014-12-04/pro-scho-signalzuyut-ukran-nov-dan-ndeksu-korupts-vd-transparency-international/894>.

84. Христич І. О. Дослідження корупції в приватній сфері України. Національний вісник Херсонського національного університету. 2017. Випуск 6. Т. 3. С. 84–87.

85. Швидкий Я. Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. Експерт. № 1(7). 2020. С. 219–227.

86. Шпак Ю. В., Драган І. О. Корупція в публічному управлінні як перепона переходу суспільства до Індустрії 4.0. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 16. С. 610–625.

87. Щур Н. О. Вплив корупції на соціальну політику України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=467>.

88. Яковенко Г. Б. Вимірювання рівня корупції: можливості сучасного етапу. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць

Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. 2010. Вип. 4 (44). С. 169–174.

89. Beglytsia V. P. Corruption and economic development: the role of state. 2018. № 1 (13). PP. 135–141.

90. Hanousek J., Kochanova A. How does corruption affect economic growth? World Economic Forum. Accessed mode. URL :<https://www.weforum.org/agenda/2015/05/how-does-corruption-affect-economic-growth>.

91. Sychenko V., Dreval V., Sharovatova O., Vilkhova T., Sychenko Y. Methodological aspects of regulatory support of labor protection. Naukovyi Visnyk NHU, 2019, № 1, С. 104–109.

92. Sychenko V. Supervision and control of local self – government bodies in Ukraine: theoretical and legal approaches to clarification of concepts. Фінансово – кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2018. Вип. 2. С. 472–479.

93. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення: 10.09.2024).